

Hendrien Kaal

Ongewoon moeilijk

**Jeugdige delinquenten met een LVB
als (voortdurende) bron van zorg**

BOOM | LEMMA

Ongewoon moeilijk

Ongewoon moeilijk

Jeugdige delinquenten met een LVB als (voortdurende) bron van zorg

Rede, in verkorte vorm uitgesproken door dr. H.L. Kaal op 7 november 2013, bij de aanvaarding van het lectoraat 'Licht verstandelijke beperking en jeugd-criminaliteit', een lectoraat dat werd ingesteld door de Hogeschool Leiden en het Expertisecentrum William Schrikker

Hendrien Kaal

Boom Lemma uitgevers
Den Haag
2013

Omslagontwerp: Primo!Studio, Delft

Opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag

© 2013 Hendrien Kaal | Boom Lemma uitgevers

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-94-6236-036-5

ISBN 978-94-6094-912-8 (e-book)

NUR 740 en 824

www.boomlemma.nl

Inhoud

1. Inleiding	7
2. Over wie hebben we het?	9
Afbakening van de doelgroep	9
Kenmerken van mensen met een LVB	11
3. Omvang van de doelgroep	17
Omvang van de groep jongeren met een LVB	17
Omvang van de groep jongeren met een LVB en delinquent gedrag	19
4. Oorzaken van crimineel gedrag	21
Complexe samenhang tussen IQ en delinquent gedrag	21
Tekort aan bindingen met de maatschappij?	23
Spanning tussen verwachtingen en realiteit?	23
Gebrek aan zelfcontrole?	24
Foute vrienden?	25
Gebrekkige rationaliteit?	26
Risico's, behoeften en responsiviteit	27
5. Problemen in de justitiële keten	31
Overwegingen omtrent criminaliteit en straffen	31
Inzicht in de strafrechtketen	34
Interpretatie van gedrag	35
Diagnostiek en behandeling	39
6. Omgaan met beperking	41
Herkenning is de kern	41
Behandeling en bejegening	45
Lengte en breedte van de zorg	49
7. Het lectoraat 'LVB en jeugdcriminaliteit'	51
Literatuur	57

1. Inleiding

Vandaag wil ik het met u hebben over jongeren met een licht verstandelijke beperking (hierna: LVB) die crimineel gedrag vertonen. Jongeren die niet alleen moeilijker dan gemiddeld leren, maar die ook meer dan gemiddeld problemen hebben op het gebied van sociale contacten en alledaagse vaardigheden, en die zich als gevolg daarvan minder goed staande weten te houden in onze maatschappij. Jongeren die doorgaans een veelheid aan problemen hebben, vaak als gevolg van hun beperking, maar vaak ook los daarvan. Jongeren die de wet overtreden en als gevolg daarvan al dan niet in aanraking komen met het justitiële systeem.

Deze jongeren vormen een groep waar de afgelopen jaren steeds meer oog voor is. Het besef groeit dat het belangrijk is rekening te houden met hun specifieke kenmerken en beperkingen. Waar dit niet gebeurt, leidt dit regelmatig tot individueel leed bij de jongeren en beperkte effectiviteit in datgene wat we als maatschappij graag met deze jongeren zouden willen bereiken. Het probleem daarbij is dat de beperkingen van deze jongeren regelmatig niet herkend worden en het vaak nog ontbreekt aan de kennis, vaardigheden en middelen om de zorg voor en de hulp aan deze jongeren adequaat vorm te geven. Juist in de huidige tijd, waarin de organisatie van de zorg ook voor deze jongeren aan grote veranderingen onderhevig is, is het zaak om oog te hebben en te houden voor de problemen van deze groep.

Het is dan ook zinvol om een aantal dingen op een rijtje te zetten die we inmiddels weten over deze jongeren, over hun problematiek en over de mogelijke aanpak daarvan. Want wat 'we' weten, weten we niet per se allemaal. Maar al te vaak blijkt dat de relevante kennis verspreid is over verschillende disciplines en personen. Door te kijken naar wat we weten, krijgen we wellicht ook beter zicht op wat we allemaal nog niet weten, want er blijven voorlopig ook nog veel vragen onbeantwoord. Met de instelling van het lectoraat 'LVB en jeugdcriminaliteit' willen de Hogeschool Leiden en de William Schrikker Groep dan ook de kennis omtrent deze groep verzamelen, delen en vergroten.

Vandaag wil ik 'een boom opzetten' over de combinatie van licht verstandelijke beperking en jeugdcriminaliteit. Een boom waaraan, als ware het een kapstok, kennis kan worden opgehangen met betrekking tot deze problematiek. De thema's die hierbij aan bod zullen komen, zijn kenmerken en omvang van de doelgroep, aard van de problematiek en de aanpak van delinquent gedrag. Een simpele structuur voor een ingewikkelde materie. Een mooie uitdrukking die ik tegenkwam is 'A fool sees not the same tree that a wise man sees' – een dwaas ziet niet dezelfde boom als een wijze. Nu ga ik er niet van uit dat u behoort tot de dwazen. Maar het is een gegeven dat kennis ons

in staat stelt om anders tegen de werkelijkheid aan te kijken. Als we oude en nieuwe kennis verzamelen over jongeren met een LVB en crimineel gedrag, zullen we wellicht ook anders met hen kunnen en willen omgaan.

2. Over wie hebben we het?

Afbakening van de doelgroep

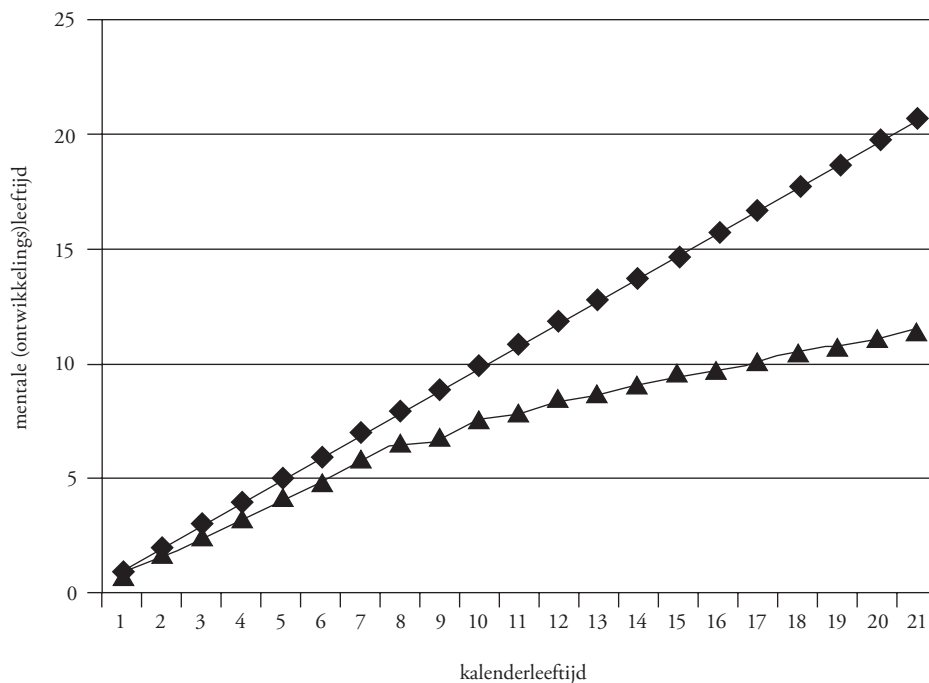
De eerste vraag die mijn studenten stevast proberen te beantwoorden als ze het theoretisch kader voor hun scriptie schrijven, is wat nu eigenlijk verstaan dient te worden onder een licht verstandelijke beperking. En met recht, want de afbakening van de doelgroep is van cruciaal belang willen we het eens worden over waar we het precies over hebben. Maar dat is nog niet zo eenvoudig. De internationale definitie van *mild intellectual disability* stelt dat er sprake moet zijn van significante beperkingen zowel in het intellectueel functioneren als in het adaptieve gedrag. Van een significante beperking in het intellectueel functioneren wordt in deze context doorgaans gesproken bij een IQ van meer dan 2 standaard deviaties onder het gemiddelde, oftewel een IQ onder de 70. Daarnaast moet de beperking ontstaan zijn voor het 18de jaar (Schalock et al., 2010).

De grens van een IQ onder de 70 werd in Nederland, en wordt in toenemende mate in het buitenland, ervaren als een te rigide grens (Verstegen & Moonen, 2010). Steeds meer wordt geconstateerd dat ook mensen met een IQ tussen de 70 en 85 (volgens de DSM IV de ‘zwak begaafden’) regelmatig moeite hebben om zich staande te houden in de maatschappij (Tymchuk, Lakin & Luckasson, 2001). Om hieraan tegemoet te komen heeft een beleidswijziging in 2005 het in Nederland ook voor mensen met een IQ tussen 70 en 85 met bijkomende problematiek mogelijk gemaakt een beroep te doen op de AWBZ (Ras, Woittiez, Kempen & Sadiraj, 2010). Hierbij moet dan wel sprake zijn van beperkingen in het aanpassingsgedrag: iemand moet moeite hebben zich geheel zelfstandig te redden op meerdere levensgebieden. Immers, niet alle mensen met een IQ onder de 85 hebben (professionele) hulp nodig. Een groot aantal van hen leeft in een omgeving waar men niet meer van hen verwacht dan ze waar kunnen maken en waar ze voldoende informele ondersteuning uit hun omgeving ontvangen om het leven zelf vorm te kunnen geven. Aansluitend op de Nederlandse praktijk heb ik het vandaag over een LVB als sprake is van een IQ tussen 50 en 70, *of* van een IQ tussen 70 en 85 met bijkomende problematiek.

Ik spreek hier vandaag niet over de hele groep jongeren met een LVB, maar slechts over de groep jongeren met een LVB die crimineel gedrag vertoont. Hoewel een groot deel van mijn verhaal betrekking heeft op jongeren die door hun criminele gedrag in aanraking komen met justitie, wil ik me niet tot die groep beperken. We weten immers dat slechts een relatief klein aantal van de mensen die de wet overtreden daadwerkelijk betrapt wordt: Van der Laan en Blom (2011) laten zien dat, hoewel 38 op de

100 jongeren (12-17 jaar) bij zelfrapportageonderzoek aangaven in het voorafgaande jaar één of meer van 27 gevraagde delicten te hebben gepleegd, uit de officiële statistieken blijkt dat slechts 26 op de 1000 worden aangehouden voor een delict, en dat 19 op de 1000 een strafrechtelijke afdoening krijgen (Van der Laan & Blom, 2011). Het onderscheid tussen degenen met en degenen zonder een strafblad is tamelijk willekeurig. Bovendien is de maatschappelijke overlast van iemand die crimineel gedrag vertoont zonder strafblad niet wezenlijk anders dan die van iemand met een strafblad.

Ten slotte nog een enkel woord over de term ‘jongeren’. Het jeugdstrafrecht is van toepassing op jongeren van 12 tot 18 jaar. Kinderen jonger dan 12 jaar kunnen niet strafrechtelijk worden vervolgd. Het ligt dan ook voor de hand om deze leeftijd als ondergrens te hanteren. Vanaf 18 jaar wordt een verdachte in principe berecht onder het volwassenenstrafrecht. Echter, de beperkingen waar we het over hebben, zorgen er vaak voor dat ook mensen die ouder zijn dan 18 jaar functioneren op een lager niveau. Hoewel de werkelijkheid vanzelfsprekend complexer is en de simplificatie geen recht doet aan de verschillen tussen individuen, laat figuur 1 wel mooi zien hoe de gemiddelde ontwikkeling van jongeren met een LVB zich verhoudt tot die van hun normaalbegaafde leeftijdgenoten. Jongeren met een LVB bereiken een mentale ontwikkelingsleeftijd die globaal ligt tussen 6 en 11 jaar (Kraijer & Plas, 2006). De Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming pleitte in 2011 voor invoering van een jongvolwassenenstrafrecht voor de groep jongeren van 18 tot 24 jaar, onder meer als reactie op recente inzichten uit de ontwikkelingspsychologie en neurobiologisch onderzoek dat er binnen die groep doorgaans sprake is van een nog onvoltooide emotionele, sociale, morele en intellectuele ontwikkeling (RSJ, 2011a). Inmiddels is een wetsvoorstel voor een adolescentenstrafrecht op 4 juni door de Tweede Kamer aangenomen. In dit wetsvoorstel is onder meer bepaald dat de rechter bij adolescenten in de leeftijd van 18 tot 23 jaar gelet op de persoonlijkheid van de verdachte of de omstandigheden waaronder het feit is begaan, ervoor kan kiezen een straf of maatregel uit het strafrecht voor jeugdigen op te leggen. Het wetsvoorstel beoogt daarmee gevolgen te verbinden aan de ontwikkelingsfase van de jongvolwassene (Kamerstukken II 2012-2013, 33 498, nr. 3). Dit is voor jongvolwassenen met een LVB van groot belang. Ik zou dan ook met nadruk willen stellen dat het mijn voornemen is om de groep van 18 tot 23 jaar te betrekken in de doelgroep van mijn lectoraat en daarmee dus ook in dit verhaal.

Figuur 1 Ontwikkelingsleeftijd kinderen met en zonder LVB (De Beer, 2011).

Kenmerken van mensen met een LVB

De herkenning van mensen met een licht verstandelijke beperking is moeilijk, doordat zij zich doorgaans noch door fysieke, noch door duidelijke gedragskenmerken onderscheiden van anderen. Ook in hun persoonlijkheidskenmerken onderscheiden zij zich niet: sommigen zijn passief, rustig of afhankelijk, anderen productief, coöperatief, assertief of agressief (Snell et al., 2009). Ondanks deze diversiteit zijn er wel enkele zaken waarmee de meeste mensen met een LVB regelmatig problemen ervaren en waarin zij vaak worden overvraagd (zie bijvoorbeeld Boertjes & Lever, 2007; Kaal, Negenman, Roeleveld & Embregts, 2011; Snell et al., 2009; De Wit, Moonen & Douma, 2011). Zo hebben mensen met een LVB vaak:

- beperkingen in hun denken, waardoor ze vaak minder kunnen met de aangeboden informatie en minder op zoek gaan naar nieuwe informatie;
- een achterstand in taalbegrip; hun taalgebruik lijkt soms wel adequaat, ook als begrippen niet echt goed begrepen worden; het niet verbaal kunnen uiten van emoties kan ertoe leiden dat deze minder makkelijk beheerst worden;
- moeite met het begrip van symbolen als tijd, geld en getallen. Dit versterkt problemen met praktische vaardigheden, zoals geld, administratie en reizen;

- een beperkter werkgeheugen, waardoor zij informatie minder goed opslaan, meer moeite hebben met complexe taken en meer tijd nodig hebben om informatie te verwerken en te reageren;
- moeite met generaliseren en abstract denken, waardoor zij informatie, geleerd in de ene situatie, niet zomaar kunnen toepassen in een andere situatie;
- moeite met de regulerende functies, zoals het onderscheiden van hoofd- en bijzaken en oorzaak en gevolg, en het concentreren;
- moeite met de sociale informatieverwerking; ze zijn daardoor minder goed in staat te kiezen voor een adequate (assertieve) manier van handelen in plaats van een agressieve of passieve manier;
- moeite met sociale relaties, niet zelden omdat men moeite heeft zich te verplaatsen in het perspectief van een ander;
- gevoeligheid voor de mening van anderen en een behoefte aan goedkeuring en erbij horen; dit gaat soms gepaard met goedgelovigheid en naïviteit, soms ook met wantrouwen en behoedzaamheid;
- een beperkt ontwikkeld geweten;
- een beperktere impulscontrole; en
- een onrealistisch zelfbeeld, enerzijds in de vorm van minderwaardigheidsgevoelens als gevolg van faalervaringen, anderzijds in de vorm van zelfoverschatting.

De herkenning wordt bemoeilijkt doordat de beperkingen vaak worden verhuld door 'streetwise' gedrag. Bovendien wordt een LVB niet alleen door de buitenwereld vaak niet herkend, ook wanneer er wel een LVB is vastgesteld wordt de eigen beperking door jongeren met een LVB zelf vaak niet onderkend.

De beperkte cognitieve vaardigheden leiden vaak tot problemen met instanties. De reclaseringswerker van Randy (19 jaar, IQ 76, autistisch) merkt dat post vaak niet wordt geopend. Dit is vooral lastig wanneer de ene brief wordt achterhaald door een volgende brief, bijvoorbeeld wanneer een niet-betaalde boete in een volgende brief wordt opgehoogd. Als Randy de oorspronkelijke boete betaald heeft, is hij in de veronderstelling dat daarmee alles in orde is, terwijl hij nog steeds als wanbetaler te boek staat. Een brief van het UWV met een uitnodiging voor een gesprek met de arbeidsconsulent op een woensdagochtend om 9 uur leidt ook tot allerlei problemen. Het UWV zit in de grote stad en de routebeschrijving die is meegestuurd, is voor Randy eigenlijk niet te begrijpen. Om er te komen moet hij niet alleen op tijd opstaan, maar ook zelfstandig met de metro. Vader is vanwege ziekte niet in staat fysiek te helpen. Randy moet dit alleen redden, maar blijkt hiertoe niet in staat. Het gevolg is dat Randy niet de Wajong krijgt waar hij gezien zijn beperkingen wel voor in aanmerking zou komen. Omdat Randy ondertussen wel boetes krijgt, is er thuis vaak niet genoeg geld om te eten.

Box 1: Kenmerken van de doelgroep van de William Schrikker Jeugd-reclassering

Acht studenten psychologie van de Universiteit Leiden hebben in het kader van hun bachelorscriptie dossiers van cliënten van de William Schrikker Jeugdreclassering (WSG-JR) gescoord. Dit leverde een bestand op met gegevens van een kleine 200 jongeren. Omdat gebruik werd gemaakt van een aselechte steekproef van dossiers afgerond tussen 1 januari en 1 september 2012 kan op basis van deze gegevens een goed en actueel beeld geschetst worden van de doelgroep van de WSG-JR: jeugdige reclasseringscliënten met een LVB. Het bestand bevat wel een (kleine) oversampling van meisjes, waarvoor in de analyses niet is gecorrigeerd. Een voorlopige, eerste analyse geeft een beeld van waar deze jongeren te vinden zijn en in welke omstandigheden zij opgroeien.

De jongeren wonen voor het overgrote deel thuis: in 39% van de dossiers is sprake van een twee-oudergezin, in 36% van een eenoudergezin; in 5% van de dossiers woont de jongere residentieel, in 3% elders, en in 17% zijn er geen gegevens over de woonsituatie. De jongeren zitten merendeels op school: 38% op het speciaal onderwijs en 39% op het vmbo-bb/kb, 12% vmbo-tl of hoger, 8% volgt geen onderwijs. Dit wil niet zeggen dat de jongeren altijd op school te vinden zijn: 17% spijbelt volgens hun dossier soms, 40% vaak. Op school is 17% gepest en in 53% van de dossiers is sprake van delinquente vrienden.

De situatie waarin de jongeren opgroeien is vaak weinig rooskleurig. In 60% van de dossiers wordt gesproken van een scheiding van de ouders; in 15% van financiële problemen van de ouders en in 7% van de dossiers staat vermeld dat een van de ouders overleden is. In 12% van de dossiers is sprake van alcoholproblematiek en in 9% van drugsproblematiek van ten minste één van de opvoeders. In 24% van de dossiers is sprake van (een vermoeden van) verwaarlozing, in 19% van (een vermoeden van) mishandeling en in 9% van (een vermoeden van) seksueel misbruik. In 25% van de dossiers is er sprake van dat de jongere ooit ergens anders dan bij de ouders geplaatst is, terwijl er in 30% sprake is (geweest) van een interventie op het gebied van het ouderlijk gezag (ondertoezichtstelling, uithuisplaatsing of ontheffing uit het ouderlijk gezag). In 28% van de dossiers wordt vermeld dat er binnen het gezin (anders dan door de jongere) sprake is van crimineel gedrag, in ten minste 6% door de ouders.

De bevindingen bevestigen ten slotte dat een groot aantal van de jongeren problemen heeft op het psychologische/psychiatrische vlak. In 34% van de dossiers

wordt gesproken van beïnvloedbaarheid, in 33% van agressieregulatie-problematiek, in 21% van AD(H)D, in 18% van gebrekkige sociale vaardigheden, in 17% van een gedragsstoornis, in 16% van een laag zelfbeeld, in 15% van een gebrekkige gewetensontwikkeling, in 8% van depressieve stemmingen en in 7% van een autismspectrumstoornis.

Een factsheet met de definitieve analyse van de kenmerken van de WSG-JR-populatie zal begin 2014 gepubliceerd worden op www.hsleiden.nl/lectoraten/licht-verstandelijke-beperking-jeugdcriminaliteit/factsheets.

Een licht verstandelijke beperking gaat in de praktijk zeer vaak gepaard met bijkomende problematiek (Moonen & Verstegen, 2006). Er is vaker sprake van psychiatrische problematiek: gedragsproblemen en psychiatrische stoornissen komen drie tot vier keer zo vaak voor bij jongeren met een LVB als bij jongeren zonder beperking (Dekker, Douma, De Ruiters & Koot, 2006). Ook is er relatief vaker sprake van medisch-organische stoornissen. Ten slotte hebben jongeren met een LVB vaak te maken met diverse problemen in het gezin en de sociale context: de jongeren komen relatief vaker uit sociaal zwakkere gezinnen, waar niet zelden ook de ouders een LVB hebben, er vaker sprake is van een onrustige gezinssituatie, meer armoede en huisvestingsproblematiek, en waar vaker al contact is met diverse hulpverleningsinstaties waaronder jeugdzorg. Bovendien hebben zij ook buiten het gezin vaak een zwak sociaal netwerk.

Overigens is een aantal van de hiervoor genoemde factoren ook een probleem voor delinquente jongeren zonder LVB. Koolhof, Loeber en Collot d'Escury (2007) signaleerden dat delinquente jongeren met en zonder LVB elkaar niet veel ontlopen op het gebied van kindfactoren en gezinsfactoren, empathie en schuldgevoelens. Wel zorgwekkend vonden zij de hoge score van de delinquente jongeren met een LVB op depressie. Daarnaast signaleerden zij voor deze groep meer problemen in de omgang met vrienden en een aanzienlijk sterkere mate van cognitieve en gedragsimpulsiviteit. Ook het onderzoek naar PIJ-jongeren dat wordt beschreven in Box 2 laat zien dat de verschillen tussen jongeren met en zonder LVB binnen de populatie delinquenten niet op alle fronten even groot zijn. Tegelijkertijd signaleerden Koolhof et al. (2007) ook dat de problemen van delinquente jongeren met een LVB groter waren dan die van niet-delinquente jongeren met een LVB.

Box 2: Dossieronderzoek naar specifieke kenmerken van PIJ-jongeren met een LVB

Onderzoek van Brand en Van den Hurk (2008) liet zien dat een groot deel van de jongeren met een maatregel tot plaatsing in een inrichting voor jeugdigen (PIJ-maatregel) een LVB heeft. In de periode 1995-2005 had niet minder dan 39% van de PIJ-jongeren een IQ onder de 85. Om te zien in hoeverre de kenmerken van PIJ-jongeren met een LVB verschillen van PIJ-jongeren zonder LVB werden data geanalyseerd van 1363 dossiers van PIJ-jongeren.

De gegevens in het gebruikte databestand laten zien dat de problematiek van de gehele PIJ-populatie zeer omvangrijk is. De sociale achtergrond en psychiatrische problematiek van PIJ-jongeren met en zonder LVB komen sterk overeen. Ook jongeren zonder LVB komen veelal uit problematische gezinnen en hebben vaak psychiatrische stoornissen, zoals ADHD, autisme, depressie en agressie.

Verschillen bestaan vooral op het gebied van sociale relaties. Hoe lager het IQ, hoe meer problemen zich voordoen met sociale vaardigheden, problemen in de ik-sterkte en dus beïnvloedbaarheid, met probleembesef, redzaamheid en coping-gedrag. Daarnaast werd een hogere prevalentie gevonden van hersenorganische stoornissen en psychotische symptomen en een grotere kans dat de jongere uit een crimineel gezin komt. Op een klein aantal punten bleken PIJ-jongeren met een lager IQ juist iets minder problemen te hebben. Zij hebben minder vaak persoonlijkheidsstoornissen type B en middelenproblematiek, een minder grote oriëntatie op het criminele milieu en een betere binding met school of werk.

Door de grote overeenkomsten in achtergrond en omvangrijke problematiek van PIJ-jongeren met en zonder LVB lijkt de te behandelen problematiek niet anders. PIJ-jongeren met een LVB hebben echter wel degelijk meer problemen op het gebied van cognitieve vaardigheden, sociale vaardigheden en relaties. De manier waarop men met hen aan de slag gaat, zal dan ook aanpassing behoeven aan de cognitieve capaciteiten van de groep. De gevonden problemen op het sociale vlak suggereren dat er ook rekening moet worden gehouden met een mogelijke invloed hiervan op de positie van deze jongeren binnen de groep. De bevindingen geven dus aanleiding goed te blijven nadenken over hoe deze jongeren het best geholpen kunnen worden.

Kaal, H., Brand, E. & Nieuwenhuijzen, M. van (2011). Hetzelfde maar toch (heel) anders. Jongeren met een licht verstandelijke beperking en een PIJ-maatregel vergeleken met normaal begaafde PIJ'ers. *Proces – tijdschrift voor strafrechtspleging*, 90(5), 299-311.

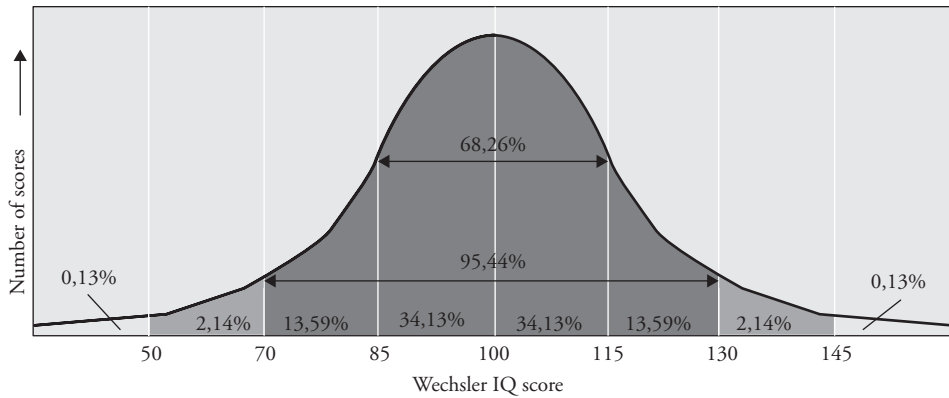
Alvorens verder te gaan met de samenhang tussen de kenmerken van de bijkomende problematiek van jongeren met een LVB en crimineel gedrag, wil ik eerst een indicatie geven van de omvang van de doelgroep. Wat is de schaal van de problematiek waar we het over hebben?

3. Omvang van de doelgroep

Omvang van de groep jongeren met een LVB

Om een idee te krijgen van de maatschappelijke relevantie van de problematiek, maar ook om een idee te geven op welke schaal eventuele aanpassingen aan de groep zouden moeten plaatsvinden, is het belangrijk zicht te krijgen op de omvang van de populatie waar we het over hebben. Hoeveel jongeren hebben een LVB? En hoeveel jongeren met een LVB laten crimineel gedrag zien? Hieraan zitten diverse haken en ogen, hoewel je dat niet zou zeggen als je ziet met hoeveel gemak en ogenschijnlijke overtuiging er vaak met cijfers gestrooid wordt.

LVB wordt zoals gezegd deels bepaald door een beperking in het cognitief functioneren, doorgaans bepaald met een IQ-test. Het is belangrijk hierbij een kanttekening te plaatsen (zie voor verdergaande onderbouwing Ras et al., 2010; Stoll, Bruinsma & Konijn, 2004). Want hoewel de criteria om een LVB vast te stellen zijn gestoeld op het gebruik van IQ-scores, is er tegelijkertijd consensus over het gebrek aan validiteit van intelligentietesten bij een IQ-score van meer dan een standaarddeviatie beneden het gemiddelde. Intelligentietesten zijn weliswaar uitgebreid gevalideerd voor de meerderheid van de mensen die een IQ-score op of binnen de grenzen van één standaarddeviatie rond het gemiddelde hebben, maar er is veel minder onderzoek gedaan naar de validiteit van intelligentietesten bij mensen die daaronder scoren. Dit bemoeilijkt het diagnosticeren en daarmee ook het vaststellen van de prevalentie van de diagnose LVB. Uitgaande van een normale verdeling van het IQ onder de bevolking heeft zo'n 16% van de populatie een IQ van meer dan een standaarddeviatie beneden het gemiddelde (figuur 2). Gezien de geringe validiteit van IQ-testen bij lagere scores, geeft het SCP alleen een inschatting van de groep met een IQ tussen 70 en 85 op basis van de normaalverdeling; dit betreft in Nederland 2,2 miljoen personen (Woittiez, Ras & Oudijk, 2012). In hetzelfde rapport wordt onderzoek aangehaald van Stoll et al. (2004), die vermoeden dat circa 61% (1,3 miljoen Nederlanders) van de mensen met een IQ tussen 70 en 85 ook bijkomende problematiek ervaart (en dus een LVB heeft), terwijl schattingen van het CBZ (2004) komen op een groep van 300.000 tot 600.000 personen. Het SCP zelf houdt het op maximaal 300.000 mensen in Nederland met een IQ tussen 70 en 85 met bijkomende problematiek (Ras et al., 2010; Woittiez et al., 2012). De schattingen van het aantal mensen met een IQ tussen 50 en 70 is nog veel onzekerder. Deze lopen uiteen van 50.000 tot ruim 330.000 personen (Woittiez et al., 2012). Het aantal zorgvragers was in dezelfde periode naar schatting respectievelijk 32.500 (IQ 70-85) en 68.300 (IQ 50-70). Geschat wordt dat respectievelijk 50% en 57% van deze groep jonger is dan 23 jaar (Woittiez et al., 2012).

Figuur 2 De theoretische verdeling van IQ over de bevolking

We zien dus dat er een enorme discrepantie is tussen het aantal mensen met een IQ tussen 50 en 85 en het aantal mensen dat gebruikmaakt van zorg voor verstandelijk gehandicapten. Deze discrepantie is deels te verklaren door het tweede deel van de definitie van een LVB: de aanwezigheid van een significante beperking in het aanpassingsgedrag. Niet iedereen met een IQ van minder dan 85 heeft dus een LVB. In het publieke debat gaat dit nog wel eens fout, getuige de berichtgeving rondom een uitspraak van de burgemeester van Amsterdam dat een op de acht Amsterdammers licht verstandelijk beperkt is (NRC Next, 6 augustus 2012).

Het is niet alleen onduidelijk hoeveel procent van de jongeren een LVB heeft, dit percentage is ook niet stabiel door de jaren heen. Aangezien de mate waarin iemand in staat is zich staande te houden in het dagelijks leven bepalend is voor het al dan niet aanwezig zijn van een LVB, is de omvang van de populatie in sterke mate afhankelijk van hoe ingewikkeld we onze maatschappij maken en wat wij dus van onze medemens verwachten. In een maatschappij waarin steeds meer van mensen wordt verwacht dat ze hun eigen boontjes doppen, die in toenemende mate bepaald wordt door technologie en regelgeving, waar een diploma een noodzakelijke maar niet voldoende voorwaarde is voor een baan, en waar in toenemende mate flexibiliteit wordt vereist van werknemers (Dieleman, 2000), is het niet verbazingwekkend dat er steeds meer mensen zijn die buiten de boot vallen. Vooral onder de mensen met een IQ onder de 85 zal er een toenemend aantal mensen zijn die niet aan de maatschappelijke verwachtingen voldoen en zich niet zonder hulp staande weten te houden: een toenemend aantal mensen met een LVB dus. Het SCP signaleert dan ook een duidelijke groei in de vraag naar VG-zorg van mensen met een LVB, bij met name jongeren (Ras et al., 2010; Woittiez et al., 2012). Een vergelijkbare groei wordt gezien bij andere voorzieningen, zoals in de jeugdzorg en de GGZ, in het speciaal onderwijs

en in de leerlinggebonden financiering voor kinderen in het reguliere onderwijs (het zogenoemde ‘rugzakje’) (CBS, 2011; LVC3, 2009; Jeugdzorg Nederland, 2012; NZa, 2013; Rijksoverheid.nl, 2011).

Omvang van de groep jongeren met een LVB en delinquent gedrag

Over de omvang van de groep delinquenten met een LVB is weinig bekend. Als het gaat om de proportionele omvang zijn er twee vragen die men zich kan stellen: hoeveel jongeren met een LVB vertonen crimineel gedrag? En hoeveel criminele jongeren hebben een LVB? Een belangrijk onderscheid, want de bevinding dat relatief veel criminele jongeren een LVB hebben wil nog niet zeggen dat veel jongeren met een LVB crimineel gedrag vertonen. In de publieke discussie wordt dit onderscheid nog wel eens vergeten, met alle stigmatisering die dit met zich meebrengt.

Doorgaans wordt er gesproken over het percentage mensen met een LVB in de diverse populaties van justitiabelen. In de media en in diverse rapporten worden wel cijfers genoemd, maar vaak zijn die slecht onderbouwd. Toen door Het Parool (Vugts, 2011) werd geschreven (op grond van slechts een klein deel van de populatie, dat op dat moment daadwerkelijk onderzocht was) dat 40% van de top 600 gewelddadige criminele jongeren in Amsterdam zwakbegaafd was, was de kop van Trouw (2011) bij dezelfde gegevens ‘Bijna helft criminele jeugd zwakbegaafd’, terwijl De Telegraaf (De Vries, 2011) schreef dat bijna 60% van deze doelgroep licht verstandelijk gehandicapt was. Maar ook in bijvoorbeeld rapporten en adviezen worden vaak getallen genoemd die niet of nauwelijks onderbouwd zijn.

De precieze hoeveelheid mensen met een LVB die in aanraking komen met justitie is onbekend, omdat het aantal verstandelijk beperkten niet systematisch wordt bijgehouden in de populatie justitiabelen (Van Marle, 2004). Ook blijkt het heel moeilijk meetbaar, omdat betrouwbare en snelle meetinstrumenten voor het in kaart brengen van een LVB nog niet voorhanden zijn (Kaal, 2010). Internationale studies naar de prevalentie van een LVB in de strafrechtketen geven geen eenduidig beeld. Verschillende studies laten over het algemeen een oververtegenwoordiging van LVB onder de populatie delinquenten zien. Er zijn echter sterke verschillen tussen verschillende studies en niet overal wordt een oververtegenwoordiging gevonden. Veel hangt af van de gehanteerde definitie van LVB, van de gebruikte meetmethode om LVB vast te stellen, van de onderzochte populatie en van de deelnamebereidheid van de respondenten (Fazel, Xenitidis & Powell, 2008; Kaal, 2010; Lindsay, Law & Macleod, 2002; Loucks, 2007; McBrien, 2003). De weinige Nederlandse studies die er zijn, laten, met alle methodologische haken en ogen die doorgaans aan deze studies kleven, vrij consequent zien dat er een oververtegenwoordiging van deze groep is (Kaal, 2010). Daarbij lijken er wel grote verschillen te zijn binnen de justitiële keten. Onderzoek is vooral gedaan naar de ‘moeilijker’ groepen – ISD, TBS, PIJ, Top 600 – waar de prevalentiecijfers

hoger lijken (zie bijvoorbeeld Brand & Van den Hurk, 2008; Gemmert & Valstar, 2009; Goderie & Lünemann, 2008; Koeter & Bakker, 2007). Onderzoek van Brand en Van den Hurk (2008) laat bijvoorbeeld zien dat onder jongeren met een PIJ-maatregel de groep met een IQ onder de 85 sterk oververtegenwoordigd is (39%). Wanneer deze getallen worden doorgetrokken naar de gehele populatie justitiabelen, kan dit leiden tot een vertekend beeld. Wel kan gesteld worden dat, hoewel niet bekend is hoe groot de groep mensen met een LVB in de justitiële keten is, deze groep over de hele linie groot genoeg is om een factor van betekenis te zijn.

4. Oorzaken van crimineel gedrag

De omvang van de populatie blijft tot op zekere hoogte een onbekende: het vaststellen van een LVB is immers een omslachtige zaak, die vaak niet past binnen de werkzaamheden van de diverse betrokken partijen. Ik zal hier later op terugkomen. Er lijkt echter consensus te zijn dat er sprake is van een oververtegenwoordiging van mensen met een LVB binnen de justitiële keten. Een gevonden oververtegenwoordiging van mensen met een LVB binnen de justitiële keten betekent echter nog niet automatisch dat er ook een causaal verband is tussen het hebben van een LVB en het vertonen van delinquent gedrag. Onderzoek naar deze samenhang laat zien dat het verband niet eenvoudig en curvilineair is. De criminologie houdt zich al sinds jaar en dag bezig met het verklaren van crimineel gedrag. Dit heeft geleid tot talloze theorieën die op uiteenlopende wijze laten zien waarom mensen wel of niet tot crimineel gedrag komen. Na een korte beschouwing van de aard van de samenhang tussen IQ en delinquent gedrag wil ik een aantal van deze algemene criminologische theorieën gebruiken om te laten zien dat het aannemelijk is dat jongeren met een LVB een verhoogde kans lopen over te gaan tot crimineel gedrag. Tegelijkertijd geeft dit zicht op waar de aanpak van criminaliteit bij deze groep zich op zou kunnen richten.

Complexe samenhang tussen IQ en delinquent gedrag

Prospectief onderzoek, waarbij risicofactoren voor delinquent gedrag in kaart worden gebracht, laat zien dat IQ een voorspellende waarde heeft voor crimineel gedrag (Farrington, 2000, in: Holland, 2004). Een hoog IQ lijkt te beschermen tegen criminele invloeden en een lager IQ hangt samen met langere criminele carrières, die ook eerder beginnen (Kandel et al., 1988; McGloin & Pratt, 2003; Piquero & White, 2003). Onderzoek waarbij wordt bekeken hoeveel mensen in de strafrechtketen een laag IQ hebben, wijst uit dat het gemiddelde IQ van bekende delinquenten ongeveer 8 punten lager ligt dan dat van de gemiddelde populatie (Day, 1993; Herrnstein & Murray, 1994). De verschillen in IQ-score zijn groter op verbale dan op performale scores (Hirschi & Hindelang, 1977). En tussen bijvoorbeeld niet-delinquenten en chronische delinquenten (de 'veelplegers') worden doorgaans grotere verschillen in IQ gevonden (Moffitt, 1990).

Een oververtegenwoordiging van mensen met een LVB onder de populatie delinquenten betekent echter niet noodzakelijkerwijs dat er ook sprake is van een causaal verband tussen het hebben van een LVB en het plegen van crimineel gedrag. De groep mensen met een lager IQ heeft ook heel veel andere kenmerken die samenhangen

met crimineel gedrag, zoals een lage sociaaleconomische status (SES) en schooluitval. In onderzoek waarin gecontroleerd werd voor verschillende variabelen zoals SES, leeftijd, geslacht en etniciteit bleek het verband dan ook zwakker, maar een relatie tussen IQ en delinquentie bleef bestaan (bijvoorbeeld Levine, 2011; Moffitt, Gabrielli, Mednick & Schulsinger, 1981). Het wordt nu dan ook algemeen geaccepteerd dat er een – mild – verband is tussen IQ en crimineel gedrag.

Tegelijkertijd is er geen sprake van een eenduidig lineair verband. Onderzoek naar de samenhang tussen IQ en delinquentie laat weliswaar zien dat een lager IQ over het algemeen samengaat met meer criminaliteit, maar dergelijke studies kijken doorgaans alleen naar mensen met een IQ boven de 80. Bij mensen met een lager IQ wordt de relatie doorgaans complexer. Als we kijken naar enkele bekende risicofactoren voor crimineel gedrag, zoals schooluitval, het ontbreken van een zinvolle dagbesteding, problemen binnen het gezin/de familie, een lage sociaaleconomische status en psychische problemen (Andrews & Bonta, 2010) – kenmerken die in de populatie mensen met een LVB in verhoogde mate aanwezig zijn (zie hoofdstuk 2) – ligt ook op theoretische gronden een verhoogde kans op criminaliteit in juist deze groep voor de hand. Maar als het IQ lager wordt, zorgen meer hulpverlening en sociale controle, verminderde planningsvaardigheden en een verminderd geachte toerekeningsvatbaarheid ervoor dat beneden een bepaald niveau weer minder criminaliteit te verwachten is (zie bijvoorbeeld Holland, 2004). Zo zal iemand die woont in een instelling voor verstandelijk gehandicapten niet alleen minder gelegenheid hebben tot het plegen van bijvoorbeeld vermogensdelicten of tot middelengebruik, maar zal hij of zij ook, als er bijvoorbeeld sprake is van gewelddadig gedrag, minder snel gelabeld worden als crimineel, maar veeleer als iemand met aan de beperking gerelateerde gedragsproblemen, waarbij aangifte niet op zijn plaats is.

Een vraag die tot nu toe onbeantwoord is gebleven, is of het hebben van een LVB ook leidt tot een grotere kans op een strafblad bij hetzelfde gedrag. Niet alleen de pakkans, ook de justitiële trechter zorgt voor selectiviteit in het strafbestel. Regelmatig hoor je anekdotes over de jongen met een LVB die gepakt wordt, terwijl zijn niet-LVB-kornuiten er tijdig vandoor gaan. Maar ook wanneer de verdachte eenmaal gepakt is, kunnen bijvoorbeeld beperktere sociale vaardigheden ertoe leiden dat hij de dienstdoende agent of de rechter die de zaak behandelt tegen zich in het harnas jaagt of een verkeerd beeld geeft van wat er is voorgevallen. In buitenlandse studies is een oververtegenwoordiging in de justitiële keten door het detectie-effect – men wordt eerder gepakt – in het verleden verworpen (e.g. Hirschi & Hindelang, 1977; Moffitt & Silva, 1988). Recent lieten Yun en Lee (2013) met een analyse van gegevens van 2810 Amerikaanse delinquente jongeren echter zien, dat het feit dat een lager IQ leidt tot meer crimineel gedrag een gelijktijdig detectie-effect niet uitsluit. De mate waarin het detectie-effect zich voordoet, lijkt daarbij gerelateerd aan de reputatie van de buurt. Hoe dit in Nederland ligt, weten we niet.

Tekort aan bindingen met de maatschappij?

In zijn 'sociale controle-theorie' of 'bindingstheorie' betoogde Hirschi (1969) dat we niet zozeer moeten kijken waarom sommige mensen crimineel gedrag vertonen, maar waarom zo veel mensen het nalaten. Mensen streven volgens hem van nature naar de eigen bevrediging. Het zijn de bindingen met de omgeving (ouders, school, leeftijdgenoten) die kunnen bepalen of iemand wel of niet crimineel gedrag vertoont. Bij het ontbreken van sterke affectieve bindingen met conventionele anderen of activiteiten, en het daardoor ontbreken van geïnternaliseerde conventionele normen, is de kans groter dat jongeren toegeven aan regelovertredend gedrag (zie ook Sampson & Laub, 1993). Verschillende studies refereren aan het 'schoolprestatie-model' (Hirschi & Hindelang, 1977; Ward & Tittle, 1994): een laag IQ leidt tot slechtere schoolprestaties; dit leidt tot frustraties en beïnvloedt de attitude jegens school, en kan op die manier bijdragen tot een verhoogde kans op crimineel gedrag. Maar ook op andere fronten zijn juist bij jongeren met een LVB de conventionele bindingen vaak zwak: er is vaak sprake van problemen met het thuisfront, schooluitval, minder deelname aan clubs en arbeid, en minder sterke en minder positieve sociale contacten. Daarnaast is het internaliseren van conventionele normen tegelijk met het achterlopen van de morele ontwikkeling – het kunnen onderscheiden van goed en kwaad – überhaupt vaak minder goed verlopen (Goodwin, Gudjonsson, Morris, Perkins & Young, 2012; Langdon, Clare & Murphy, 2010). De verschillende affectieve bindingen die jongeren ervan weerhouden om crimineel gedrag te vertonen zijn bij jongeren met een LVB dus vaak in sterk verminderde mate aanwezig, terwijl ook de morele ontwikkeling vaak achterloopt.

Spanning tussen verwachtingen en realiteit?

De invloed van verminderde schoolprestaties kan ook gezien worden in het licht van de *strain*-theorie. Cohen (1955) beschreef hoe de lagere klasse niet in staat is om de gewenste status te verkrijgen en hoe als gevolg daarvan deviante subculturen ontstaan. Op deze manier leiden slechte schoolprestaties tot delinquente vrienden, waarmee crimineel gedrag vertoond wordt. De *strain*-theorie van Agnew (1992) kijkt niet alleen naar groepsgedrag en stelt dat individuen in verschillende situaties te maken hebben met *strain*: de innerlijke spanning die ontstaat wanneer de doelen die men wil bereiken niet binnen bereik liggen. Dit kan leiden tot delinquent gedrag, niet bij iedereen in dezelfde mate, want dit is weer afhankelijk van een verscheidenheid aan factoren, zoals persoonlijkheid, aanpassingsvermogen en de invloed van leeftijdgenoten. Bij jongeren met een LVB is vaak sprake van een onrealistisch zelfbeeld. De eigen beperkingen worden vaak niet onderkend en de jongeren willen dan ook graag dezelfde dingen doen en bereiken als jongeren zonder LVB. Tegelijkertijd is dat vaak niet zonder meer

haalbaar. Het ligt voor de hand dat dit regelmatig leidt tot spanning tussen de gewenste doelen en de haalbaarheid daarvan. Volgens Agnew kan dit dus tot crimineel gedrag leiden: het niet in staat zijn om door middel van bijbaantjes dezelfde gymshoenen te financieren als leeftijdgenoten leidt tot de neiging deze te stelen. Agnew stelt dat de mate waarin aan deze neiging wordt toegegeven weer afhankelijk is van factoren als aanpassingsvermogen, persoonlijkheid en de invloed van leeftijdgenoten. Het aanpassingsvermogen van jongeren met een LVB is doorgaans beperkt: zij vinden het vaak moeilijk om tot goede, creatieve oplossingen te komen voor de problemen waar zij tegenaan lopen. De invloed van factoren als zelfcontrole en vrienden wordt in andere theorieën verder uitgediept.

Gebrek aan zelfcontrole?

Hirschi neemt in later werk afstand van de bindingstheorie en legt de nadruk meer op een enkel kenmerk van de delinquent zelf. Gottfredson en Hirschi (1990) stellen in hun *general theory of crime* dat crimineel gedrag voortkomt uit een gebrek aan zelfcontrole (*low self control*): een algemeen onvermogen zich te beheersen, dat zich ook uit in een onregelmatige levenswijze, vaak gepaard gaande met drank, drugs en gokgedrag, losse seksuele contacten en meer verkeersongevallen. Volgens Gottfredson en Hirschi ligt de oorsprong van een gebrek aan zelfcontrole in een genetisch bepaalde aanleg, zoals temperament en cognitieve capaciteiten waaraan in de opvoeding te weinig tegenwicht is gegeven. Een aantal studies trekt de grote rol van de ouders in het tot stand komen van een gebrekkige zelfcontrole echter in twijfel (Wright & Beaver, 2005). Een tekort aan zelfcontrole is iets wat ook in de literatuur als een van de kenmerken van een LVB terugkomt en wordt specifiek gerelateerd aan verbale intelligentie (Yun & Lee, 2013). Bovendien is bekend dat ouders van jongeren met een LVB zelf vaak ook minder begaafd zijn en ook minder sterke opvoedingsvaardigheden hebben, terwijl de verminderde zelfcontrole van deze jongeren daar juist in grotere mate om vraagt. De theorie van Gottfredson en Hirschi voorspelt dus dat dit tot een grotere mate van crimineel gedrag zal leiden onder jongeren met een LVB.

Het is voor jongeren met een LVB vaak moeilijk zichzelf discipline op te leggen. Fuad (18 jaar, disharmonisch profiel) krijgt na een inbraak een enkelband en moet 's nachts binnenblijven. Dit gaat goed en na drie maanden mag de enkelband af. De reclasseringswerker bespreekt met hem dat het niet verstandig is als hij nu wel naar buiten gaat 's nachts. De kans is immers groot dat hij als hij 's nachts op straat is weer gaat inbreken. Dit gesprek heeft weinig effect, want de reclasseringswerker hoort regelmatig van de familie dat Fuad weer buiten rondzwerft. De ouders van Fuad zijn inmiddels op leeftijd, moeder is ziek en ligt er 's nachts wakker van als hij er niet is. Drie schriftelijke aanwijzingen van de reclasseringswerker over dit gedrag zegt Fuad nooit ontvangen te hebben. Hij krijgt dus

een mondelinge aanwijzing: hij moet 's avonds tussen 23:00 en 6:00 uur binnen zijn. Als Fuad dit hoort, gaat hij door het lint: dit is voor hem onmogelijk. Uiteindelijk bedreigt hij de reclasseringswerker zelfs met een stoel. Niet duidelijk wordt waarom het hem niet lukt zich hiertoe te zetten. Maar ook op andere vlakken is het lastig zich aan afspraken te houden: hij wil niet naar een uitkeringsinstantie gaan, want dan moet hij zich aan regels houden. Als gevolg daarvan heeft hij wel schulden van ziektekosten. Hij moest naar Palmhuis, maar kwam ook daar nooit opdagen. Bij een andere behandelaar kwam hij wel, maar altijd te laat. Al met al komt de hulpverlening hierdoor erg moeizaam op gang.

Foute vrienden?

De invloed van vrienden werd al benoemd in de differentiële associatie-theorie van Sutherland (Sutherland & Cressey, 1939). Deze theorie volgt het aloude adagio: wie met pek omgaat, wordt erdoor besmet. Oftewel: de mate waarmee iemand met criminele normen en criminele gedragingen in contact komt, bepaalt of men zich al dan niet aan de wet zal blijven houden. Crimineel gedrag wordt aangeleerd in contact met anderen. Warr (2002) kijkt verder dan alleen het leerproces en verbindt de invloed van vrienden verder aan de eerder genoemde behoefte aan status bij jongeren, maar ook aan de behoefte aan identiteit, aan de angst om bespot te worden en aan loyaliteit. Een van de kritieken op de theorie van Sutherland is, dat hij niet aangeeft hoe het komt dat sommige mensen meer met pek omgaan dan anderen. Cohens theorie over de delinquente subculturen deed dat wel en liet zien dat een laag IQ de kans op delinquente vrienden vergrootte. Sutherlands theorie lijkt ook op andere manieren aan de problemen van jongeren met een LVB te raken. Zij hebben vaak moeite met sociale contacten en zijn daardoor wellicht ontvankelijker voor de 'verkeerde vrienden' die hen wel accepteren. Zij zijn, zoals eerder al beschreven werd, doorgaans ook beïnvloedbaarder dan anderen en worden om die reden vaak uitgekozen door de criminele anderen om te assisteren bij crimineel gedrag. Hoewel de theorie van Sutherland dus niet lijkt te verklaren waarom jongeren met een LVB met de verkeerde mensen omgaan – zoals bijvoorbeeld Cohen wel deed – stelt deze wel dat een verhoogd risico op verkeerde vrienden inderdaad ook een verhoogd risico op verkeerd gedrag met zich meebrengt.

Vrienden zijn belangrijk, maar hebben lang niet altijd een positieve invloed. Lyonell (15 jaar, IQ 55) woont thuis bij zijn ouders. Zijn ouders hebben ernstige relatieproblemen, vader heeft een alcoholprobleem, zijn broer heeft zelfmoord gepleegd. Lyonell zoekt aansluiting bij de Crips. Deze groep geeft hem het gevoel dat hij tenminste ergens bij hoort. De jongens met wie hij omgaat kijken met minachting naar jongens die naar school gaan. Om bij hen in de gratie te komen gaat hij inderdaad al geruime tijd niet meer naar school, reden om reclasseringstoezicht opgelegd te krijgen. Joey (16 jaar, IQ 55) voetbalt regelmatig

's avonds op straat met een aantal andere jongens. Op een avond besluit een aantal van deze jongens om twee meisjes te beroven. Joey hobbelt mee, staat erbij en kijkt ernaar. Hij wordt veroordeeld wegens medeplichtigheid.

Gebrekkige rationaliteit?

De rationele keuze-theorie (Cornish & Clarke, 1986) ten slotte, stelt dat de dader voorafgaande aan een delict een afweging maakt tussen de kosten en de baten. Crimineel gedrag vindt plaats wanneer er sprake is van een potentiële dader, een geschikt doelwit en afwezigheid van voldoende sociale bewaking (Felson, 1997). Ook deze theorie gaat dus in op wat mensen ervan weerhoudt om crimineel gedrag te vertonen. Hier wordt echter niet uitgegaan van morele, affectieve restraints, maar van een kosten-batenanalyse. Waar bijvoorbeeld *strain*, of sociale druk, ertoe kan leiden dat sprake is van een gemotiveerde dader, kan voldoende sociaal toezicht of de perceptie van een winst die niet opweegt tegen de kans op straf de potentiële dader ervan weerhouden daadwerkelijk tot crimineel gedrag over te gaan. Het gaat hier echter niet om een rationele afweging in de zin dat deze daadwerkelijk tot een goede kosten-batenbalans leidt, maar om de perceptie van de dader. Bij jongeren met een LVB, die vaak sterk in het hier en nu leven en moeite hebben de langetermijngevolgen van hun daden te overzien, kan het goed zijn dat de kortetermijnbaten het vaker dan anders winnen van de langetermijnkosten. Ook het niet kunnen inschatten van de sociale controle en daarmee van de pakkans, kan hierbij een rol spelen. Het niet overzien van de consequenties van de daden leidt tot minder inhibitie om de verleidingen te weerstaan (Katz, 1988; Moffitt, 1993; Pratt & Cullen, 2000).

Er zijn veel voorbeelden van jongeren met een LVB die de consequenties van hun handelen niet overzien. Het leven van Steven (19 jaar, IQ 71) staat na twee jaar reclasseringstoezicht weer goed op de rails. Hij blijft echter zwak. Kort voor het eind van zijn reclasseringstoezicht laat iemand hem een zak met geld zien met de mededeling dat als hij een paar telefoonabonnementen afsluit voor deze jongen de zak geld voor hem is. Nadat Steven de abonnementen heeft afgesloten en de telefoons heeft overhandigd, blijkt er van een zak geld voor hem geen sprake te zijn, maar moest hij wel nog twee jaar lang de abonnementskosten betalen. Een ander voorbeeld is Rynell (17 jaar, IQ 55). Hij krijgt van een vage bekende een gestolen telefoon, die hij moet verkopen bij de tweedehandswinkel. Hij mag in ruil daarvoor € 10 van de € 100 die dit oplevert houden. Als gevolg hiervan wordt Rynell in eerste instantie opgepakt voor straatroof. Pas later blijkt dat hij alleen de loopjongen was.

Risico's, behoeften en responsiviteit

We zien dus dat verschillende theoretische modellen een verhoogd risico op crimineel gedrag bij jongeren met een LVB voorspellen. Empirisch onderzoek van McGloin, Pratt en Maahs (2004) liet ook inderdaad zien dat een laag IQ leidt tot beperkte schoolprestaties, een verhoogde kans op het ervaren van sociale druk en een verminderde ontwikkeling van zelfcontrole. Het sterkste effect van IQ op delinquent gedrag werd in hun onderzoek gevonden via schoolprestaties, maar de andere factoren waren ook een belangrijke invloed. Zij pleiten dan ook voor multilevel onderzoek om de invloeden op verschillende niveaus in relatie tot elkaar te onderzoeken.

Andrews en Bonta (2010) hebben niet zozeer een theoretisch model ontwikkeld ter verklaring van crimineel gedrag, maar hebben op basis van een meta-analyse in kaart gebracht welke factoren – in het algemeen, niet specifiek voor mensen met een LVB – voorspellers zijn van crimineel gedrag. Zij komen tot een achttal belangrijke voorspellende factoren:

1. antisociaal gedrag in verleden: een vroege eerste arrestatie, een groot aantal eerdere delicten, regelovertreding terwijl voorwaardelijk vrij, maar *niet* de ernst van het delict;
2. antisociaal persoonlijkheidspatroon: impulsief, avontuurlijk, genotzoeker, problemen op veel gebieden, rusteloos agressief, roekeloos ten opzichte van anderen, laag probleemoplossend vermogen, moeite met planning, vervreemding, zich tekortgedaan voelen;
3. antisociale cognities: identificatie met criminelen, negatieve attitude jegens de wet, het geloof dat misdad loont;
4. antisociale contacten: omgang met delinquenten, relatieve isolatie van anticriminele anderen;
5. familie/huwelijksomstandigheden: lage kwaliteit van interpersoonlijke relaties, verwachtingen van antisociaal gedrag, gebrek aan monitoring;
6. school/werk: lage kwaliteit van interpersoonlijke relaties, slechte prestaties, lage tevredenheid, lage beloning;
7. vrije tijd/recreatie: lage betrokkenheid en tevredenheid;
8. middelenmisbruik.

Een groot aantal van deze factoren is in de hiervoor beschreven theorieën al ter sprake gekomen, maar als we de factoren zo nog eens op een rijtje zetten en vergelijken met de kenmerken van jongeren met een LVB zoals genoemd in hoofdstuk 2, dan zien we dat deze factoren bijna zonder uitzondering in verhoogde mate spelen bij jongeren met een LVB. Het gaat hierbij grotendeels om de dynamische risicofactoren waar je volgens Andrews en Bonta op in moet zetten om recidive te voorkomen. Zij bepleiten de *risks-needs-responsivity* (RNR)-benadering. Volgens deze benadering moet worden

ingezet op specifieke risicofactoren en moet de sterkte van de aanpak worden aangepast aan zowel de ernst van de problemen als aan de behoeften van de delinquent. Alleen bij een aanpak waarbij rekening gehouden wordt met de kenmerken van de dader is effectiviteit van de aanpak te verwachten. In het geval van jongeren met een LVB betekent dit dat niet alleen goed gekeken moet worden wat het risico op recidive is en welke risicofactoren spelen bij dit individu, maar dat ook rekening wordt gehouden met de specifieke beperkingen van het individu, bijvoorbeeld op het gebied van begrip en leerstijl.

Box 3: Hogescholen Leiden en Utrecht doen gezamenlijk onderzoek naar huisvestingsproblemen

Nadat de William Schrikker Groep en het Leger des Heils signalen kregen uit het veld van de (jeugd)reclassering dat huisvesting een van de leefgebieden is waarop zich problemen voordoen bij jeugdige reclasseringscliënten met een LVB, constateerden zij dat er nog weinig zicht was op de aard, de schaal en de consequenties van deze problematiek. In het voorjaar van 2013 kregen de Hogeschool Leiden en de Hogeschool Utrecht dan ook het verzoek van beide organisaties om een verkennend onderzoek uit te voeren.

Om zicht te krijgen op de bestaande kennis en de ervaringen uit de praktijk werd een literatuuronderzoek uitgevoerd, werden ruim 120 dossiers van cliënten van de WSG jeugdreclassering geanalyseerd, werden interviews gehouden met 19 reclasseringswerkers en werd een *expert meeting* georganiseerd. Bij de uitvoering hiervan waren drie docenten en zes studenten van de Hogeschool Leiden en Hogeschool Utrecht betrokken.

Het onderzoek heeft in kaart gebracht wat er vanuit de Nederlandse en internationale literatuur bekend was over de samenhang tussen huisvestingsproblematiek, LVB en criminaliteit. Duidelijk werd dat huisvesting vaak een probleem is voor jongeren met een LVB: de begeleiding en ondersteuning die deze jongeren nodig hebben, is niet altijd beschikbaar. Bovendien vinden de jongeren het vaak moeilijk om hulp te accepteren of om een hulpvraag te verwoorden. Tegelijkertijd is huisvestingsproblematiek in vele vormen een bekende factor voor crimineel gedrag. Ook voor het voorkomen van terugval in delictgedrag na bijvoorbeeld detentie is goede huisvesting volgens de literatuur een vereiste.

De dossieranalyse bevestigde het beeld dat huisvesting voor de LVB-cliënten van de WSG-jeugdreclassering vaak verre van ideaal is. Ook in de interviews en de *expert meeting* kwam naar voren dat er veel problemen op het gebied van

huisvesting ervaren worden, niet alleen in de vorm van dakloosheid of een instabiele woonsituatie, maar vaker nog in de vorm van een problematische thuissituatie (door ruzies of een gebrekkige woning) en het ontbreken van geschikte alternatieven. Ervaren knelpunten liggen op het gebied van financiering, het ontbreken van passende zorg, een tekort aan deskundigheid, een moeizame samenwerking tussen instanties en regelgeving en bureaucratie.

Dit onderzoek is een mooie inventarisatie van de problematiek. Van hieruit kunnen de William Schrikker Groep en het Leger des Heils kijken welke stappen gezet kunnen worden op het gebied van onderzoek en beleid om knelpunten in de praktijk het hoofd te bieden.

Scheppingen, L. van, Jongeling, E., Kaal, H. & Donker, A. (2013). *Huisvesting is de basis; Een probleemverkenning van huisvestingsproblematiek bij jongeren tussen de 16 en 23 jaar met een licht verstandelijke beperking en reclasseringscontact*. Leiden: Hogeschool Leiden.

We zien dus een veelheid aan risicofactoren waarop de aanpak gericht moet zijn. Overigens realiseert men zich dit bijvoorbeeld bij de jeugdreclassering terdege en worden deze factoren ook allemaal in kaart gebracht bij een beginnend reclasseringscontact (zie Vogelvang, 2005). De manier waarop hier vervolgens mee wordt omgegaan, bepaalt de kansen op succes. Responsiviteit is dus belangrijk voor deze jongeren: een aanpak die aansluit bij de oorsprong en aard van hun criminele gedrag en bij de kenmerken van hun beperking en omstandigheden is van essentieel belang, niet alleen bij de reclassering, maar ook in de rest van de keten. Tegelijkertijd is dit makkelijker gezegd dan gedaan. Om te bezien hoe deze aanpak eruit kan zien, zullen we eerst moeten kijken hoe die keten eruit ziet en waar het voor deze jongeren op dit moment fout gaat.

Box 4: Inventarisatie van de consistentie in plannen van aanpak WSG-JR

Responsiviteit vereist onder andere dat de geboden aanpak gericht is op de specifieke problemen van de cliënt. De dossieranalyse beschreven in Box 1 bevat ook gegevens die het mogelijk maken om te kijken in hoeverre dit bij de cliënten van de WSG-JR gerealiseerd wordt. Van de 199 dossier die uiteindelijk gescoord zijn, bleken 36 niet binnen de beoogde periode te zijn afgerond (namelijk na 1 januari 2012). Uiteindelijk bevat het gebruikte databestand dan ook 163 dossiers. Het bestand bevat een (kleine) oversampling van meisjes, waarvoor in de analyses niet is gecorrigeerd.

Uit de eerste analyses van het eerste Plan van Aanpak van ieder dossier blijkt duidelijk dat sommige criminogene factoren veel vaker voorkomen dan andere. Met name de problemen op het gebied van de geestelijke gezondheid en denkpatronen worden veel gesignaleerd. Ook problemen op het gebied van opleiding en vrienden komen veel voor. Veel minder voorkomend zijn problemen op het gebied van drank en drugs, maar ook problemen op het gebied van inkomen en wonen komen relatief minder voor.

Als een probleem gesignaleerd wordt op één van de tien gebieden, betekent dit niet automatisch dat er ook een doel aan dit probleem gekoppeld wordt. Alleen op het gebied 'opleiding' gebeurt dit in 95% van de gevallen. Op de meeste gebieden ligt dit percentage tussen de 40 en 65%. In 62% van de dossiers waarin *geen* problemen op het gebied onderwijs worden gesignaleerd, worden echter ook doelen op dit terrein gesteld. Omgekeerd kunnen we dus ook stellen dat wanneer er geen probleem gesignaleerd wordt, dit niet automatisch betekent dat er geen doelen op dit gebied gesteld worden. Alleen op het gebied van drank en drugs en van geestelijke gezondheid komt dit weinig voor.

Het is eerder regel dan uitzondering dat er aan een doel een middel gekoppeld wordt. Slechts in een enkel geval is er geen bijbehorend middel in het dossier terug te vinden. Toch betekent dit dat bij 1 op de 10 jongeren waarbij gesteld wordt dat er iets moet gebeuren op het gebied van geestelijke gezondheid of op het gebied van inkomen, er geen bijbehorend middel is geformuleerd. Wat dit betekent, moet nader bekeken worden door meer naar de inhoud van deze factoren te kijken.

Incongruenties tussen gesignaleerde problemen, gestelde doelen en ingezette middelen zijn niet per definitie problematisch. Er kunnen goede redenen zijn om niet voor alle gesignaleerde criminogene factoren doelen te stellen (er kan bijvoorbeeld voor worden gekozen om niet alles meteen aan te pakken, maar om prioriteiten te stellen) of om juist te werken aan factoren waar geen (ernstige) problemen gesignaleerd worden (bijvoorbeeld door te kiezen voor een doel met hoge succeschansen om zo de motivatie voor het traject te vergroten). Een meer inhoudelijke analyse van de gegevens kan daar wellicht meer zicht op bieden. Het belang van oog voor congruentie van de aanpak kan mede in het kader van de responsiviteit echter niet onderschat worden.

5. Problemen in de justitiële keten

Overwegingen omtrent criminaliteit en straffen

De binnenkomst in de justitiële keten verdient allereerst onze aandacht. Niet iedereen die regeloverschrijdend gedrag vertoont wordt ook beticht van crimineel gedrag. Bij de bespreking van de relatie tussen IQ en crimineel gedrag signaleerde ik al even dat mensen met een heel laag IQ ontoerekeningsvatbaar geacht worden. Bij jongeren met een LVB is er van ontoerekeningsvatbaarheid op basis van hun IQ geen sprake. Toch speelt ook hier vaak het dilemma of hun gedrag gelabeld wordt als gedragsproblematiek horend bij hun beperking (en leeftijd) of als crimineel gedrag. Dit dilemma speelt natuurlijk niet alleen bij jongeren met een LVB. Ook bij normaal-begaafde jongeren zien we de discussie af en toe opblazen of bepaald gedrag misschien niet ten onrechte gecriminaliseerd wordt, en niet gewoon het ‘kwajongensgedrag’ van vroeger is. In een recente studie naar de aard en kwalificatie van jeugdcriminaliteit in 1999 en 2008 vonden Korf, Benschop, Blom en Steen (2012) dat de politie de afgelopen jaren inderdaad zwaarder is gaan optreden (de ‘kattenkwaadtheorie’). Dit laat niet alleen zien dat de visie op welk gedrag als crimineel gelabeld kan en moet worden geen stabiel gegeven is, maar ook dat er de afgelopen jaren een beweging is geweest richting het criminaliseren van relatief lichte vergrijpen. Voor de doelgroep jongeren met een LVB is daarbij relevant dat de in dit onderzoek bevroegde experts aangaven dat er meer geverbaliseerd werd voor het niet gehoorzamen aan een ambtelijk bevel of verzet tegen aanhouding (Korf et al., 2012), gedragingen die bij uitstek bij jongeren met een LVB te verwachten zijn. Maar bij jongeren met een LVB heeft het dilemma hoe gedrag moet worden gelabeld nog een extra dimensie, aangezien de beperkingen mede debet zijn aan het gedrag. Als gevolg hiervan bleek bijvoorbeeld bij een onderzoek onder werkers in de gehandicaptenzorg, dat er onenigheid was over de vraag wanneer je geweld ten opzichte van het personeel nou maar gewoon moest zien als ‘part of the job’ en wanneer er toch een grens overschreden werd die aangifte bij de politie rechtvaardigde (zie Box 5).

Bij jongeren met een LVB is ook vaak sprake van delicten waarbij geen opzet in het spel lijkt te zijn. Kees (18 jaar, IQ 50) werkt op een sociale werkplaats in de plantsoendienst. Kees is een bekend gezicht, iedereen kent hem, maar hij wordt daardoor ook altijd gezien als er iets gebeurt wat niet mag. Zo kreeg Kees op een dag een boete voor door rood licht lopen. Dit leidde tot gesprekken tussen de politie en de reclassering: het hele gezin van Kees is verstandelijk beperkt, er is weinig te besteden en van een kale kip kun je niet plukken.

Op een ander moment veroorzaakte Kees een aanrijding met zijn scooter. Voor het rijden op deze scooter heeft Kees geen certificaat gehaald, omdat dat te moeilijk was. In Kees' beleving viel degene die hij aanreed hem vervolgens aan. Kees gaf het slachtoffer daarop een paar klappen. Niet alleen bleek hij niet in staat de sociale interactie correct te interpreteren (het slachtoffer was weliswaar niet bepaald blij dat hij was aangereden, maar had geen intentie Kees iets aan te doen), hij begreep ook niet dat als hij, als hij als onverzekerde een ongeluk veroorzaakte, zich dan beter gedeisd kon houden.

De vraag hoe gedrag gelabeld wordt, hangt samen met de vraag hoe er op dit gedrag gereageerd moet worden en wat daarvoor de beste plek is. Vaak wordt straf hierbij tegenover behandeling of opvoeding gezet. Vanuit de visie dat eenieder – ook mensen met een beperking – zo veel mogelijk moet meedraaien in de maatschappij zou men kunnen betogen dat dit ook betekent dat jongeren met een LVB gestraft moeten worden conform de regels en systemen die voor iedereen gelden. Het is de vraag of dat bedoeld wordt door degenen die pleiten voor volwaardige participatie (zie bijvoorbeeld Van Gennep, 2001) en het is ook de vraag of dat het meest effectief is. Als we puur redeneren vanuit het uitgangspunt dat het doel van straf het terugdringen van recidive is, is dat natuurlijk niet zo (dat geldt trouwens niet alleen voor mensen met een LVB; zie Van der Pligt, Van Harreveld & Koomen, 2007). Maar het doel van straffen is breder dan dat: het gaat hierbij bijvoorbeeld ook om zaken als genoegdoening en generale preventie. Ons jeugdstrafrecht heeft bovendien een pedagogisch karakter: beslissingen en handelingen richting de jeugdige verdachte, waaronder de toepassing van sancties en maatregelen, erop gericht laten zijn de ontwikkeling van deze jongere te stimuleren, de jongere her op te voeden, te resocialiseren en te weerhouden van een verdere criminele carrière (www.om.nl). Het is dus niet per definitie zo, dat de keuze voor straffen betekent dat er niet behandeld of opgevoed wordt. De wijzigingen in het stelsel met de komst van het adolescentenstrafrecht biedt bovendien de mogelijkheid om jongvolwassenen met een LVB tot hun 23ste jaar onder het jeugdstrafrecht te laten vallen (Kamerstukken II 2012-2013, 33 498, nr. 3). Tegelijkertijd kan een strafrechtelijk traject ook negatieve effecten hebben, door bijvoorbeeld het onderbreken van reeds gestarte opvoedings- of behandeltrajecten, het verbreken van bestaande maatschappelijke bindingen, labeling als crimineel, het verkrijgen van status of het ontmoeten van verkeerde vrienden. Daar komt nog bij dat, terwijl justitie zich vooral bedient van relatief kortdurende interventies gericht op het voorkomen van recidive, men zich in de zorg voor jongeren met een LVB realiseert dat deze groep (in toenemende mate) langdurige steun nodig heeft (Jong & Lastig?!, 2012). De verstandelijke beperking zelf is immers niet op te lossen en zonder praktische ondersteuning is men vaak snel weer terug bij af. De juiste vraag is dus niet: 'straf of behandeling?', maar 'wat is de juiste combinatie van straf, behandeling en steun?'

Verschillende gezichtspunten leiden tot verschillende conclusies; dit doet vermoeden dat er binnen verschillende beroepsgroepen (gehandicaptensector en justitie) verschillend naar gekeken wordt (zie ook Kaal & Overvest, 2012), een vermoeden dat bevestigd wordt door signalen uit het veld. Ook voor de samenwerking tussen de betrokken werkvelden is dit lastig. Hoe dan ook speelt zich een selectieproces af bij binnenkomst in de justitieketen waarbij verschillende krachten mogelijk verschillende effecten zullen hebben voor jongeren met een LVB: oog voor de kenmerken van hun beperkingen kan ertoe leiden dat hun gedrag minder snel als crimineel gelabeld wordt, terwijl afgenomen tolerantie voor ongepast gedrag ertoe kan leiden dat hun gedrag vaker als crimineel gelabeld wordt.

Box 5: Geweld in de gehandicaptenzorg: aangifte of niet?

In het schooljaar 2012-2013 hebben twee studenten Toegepaste Psychologie en drie studenten Sociaal Pedagogische Hulpverlening zich beziggehouden met een onderzoek naar geweld in de gehandicaptenzorg (GHZ). Doel van dit onderzoek was om na te gaan wanneer agressief gedrag van cliënten van een instelling voor verstandelijk gehandicapten gelabeld wordt als delinquent gedrag waar een strafrechtelijke reactie gepast is.

Voor dit onderzoek werd een online vragenlijst verspreid onder zo veel mogelijk medewerkers in de GHZ. Dit gebeurde door het aanschrijven en bellen van instellingen, oproepen via sociale media en door de sneeuwbalmethode. De vragenlijst die voor dit onderzoek gebruikt werd, was gebaseerd op de vragenlijst die door Joke Harte c.s. (Vrije Universiteit) voor een soortgelijke studie binnen de psychiatrie ontwikkeld was. Naast dit kwalitatieve onderzoek werden 26 interviews gehouden met begeleiders die bij het invullen van de vragenlijst hadden aangegeven dat ze daartoe bereid waren.

Een kleine 400 respondenten hebben de online vragenlijst ingevuld, waarvan ongeveer twee derde in de afgelopen vijf jaar ten minste één keer slachtoffer was geworden van daadwerkelijk geweld, fysieke bedreiging of brandstichting. (Door de manier waarop de respondenten zijn geworven, is dit aantal overigens niet representatief voor de sector.) Diverse mensen gaven aan geen idee van aantallen te hebben, omdat het geweld zo frequent voorkwam. Al met al hebben de respondenten informatie gegeven over 734 incidenten (maximaal vijf per respondent).

Bij 1 op de 20 incidenten was aangifte gedaan of melding gemaakt bij de politie. Het merendeel van de aangegeven redenen om geen aangifte te doen, is onder te brengen in twee categorieën: 1) het incident was niet ernstig en aangifte was dan ook niet nodig, en 2) omgaan met geweld en agressie hoort bij het vak. Aangifte wordt doorgaans niet overwogen wanneer het gaat om ernstiger beperkingen. Voor de meeste respondenten leek dit alleen bij cliënten met een LVB een serieuze vraag.

Bij cliënten met een LVB werd de politie vooral betrokken als het ging om herhaald gedrag en men een signaal wilde afgeven naar de cliënt of naar de organisatie. In de interviews werd aangegeven dat werd gekeken of sprake was van gericht geweld en wat de invloed van aangifte zou zijn op de cliënt en de werkrelatie. De persoonlijke grenzen van de begeleider speelden ook een rol. Eigenbelang of instellingsbeleid speelden volgens de uitkomsten van de enquête geen grote rol, hoewel er significant meer aangiftes werden gedaan wanneer het instellingsprotocol dit voorschreef en men in de interviews aangaf minder geneigd te zijn tot aangifte wanneer men zich gesteund voelde door de instelling.

Al met al liet het onderzoek zien dat de overweging om aangifte te doen meestal niet gemaakt werd. Richtlijnen ontwikkeld voor de zorg in het algemeen lijken niet toepasbaar op de GHZ. Wel bleek dat de behoefte aan verdere discussie in het werkveld van de zorg voor mensen met een LVB wel gevoeld werd.

Bruijnes, L., Jameson, F. & Voet, M. van der (2013). *Als iemand een stoel gooit moet je gewoon bukken*; geweld in de gehandicaptenzorg. Scriptie SPH, Leiden: Hogeschool Leiden.

Een factsheet over de resultaten van de online enquête zal begin 2014 geplaatst worden op www.hsleiden.nl/geweld-in-de-ghz.

Inzicht in de strafrechtketen

De jongere met een LVB die in aanraking komt met politie en justitie kan op verschillende fronten extra moeilijkheden verwachten. De procedures en het gebruikte jargon in de strafrechtketen zijn voor de gemiddelde Nederlander al niet eenvoudig, maar voor mensen met een LVB zijn ze doorgaans niet te begrijpen (Baroff, Gunn & Hayes, 2004; Clare, Gudjonsson & Harari, 1998; Talbot, 2008). Voor hen betekent dit dat, wanneer er niet iemand is die de tijd neemt hen goed uit te leggen wat hen te wachten staat, wat hun rechten zijn en wat er van hen verwacht wordt, de gang van zaken niet

alleen ondoorzichtig maar ook angstaanjagend kan zijn. Daarnaast kan het niet weten wat je rechten zijn ervoor zorgen dat er minder goed gebruik van kan worden gemaakt. In deze context is het ook belangrijk te beseffen dat mensen met een LVB door herhaaldelijke faalervaringen vaak onzeker zijn geworden. Daarnaast zijn ze vaak gewend dat een ander de controle over hun leven heeft en daardoor zijn ze geneigd zich te conformeren. Dit leidt tot een verhoogde kans tot instemmen met suggesties en vragen, zeker wanneer deze vragen complexer zijn, en tot een grotere ontvankelijkheid voor extern advies (Moonen, De Wit & Hoogeveen, 2011). In een verhoorsituatie kan dit leiden tot onbetrouwbare getuigenissen en valse bekentenissen, juist ook omdat de verdachte de gevolgen hiervan niet overziet (Murphy & Clare, 1998).

Interpretatie van gedrag

Wanneer niet bekend is dat de verdacht een LVB heeft, wordt zijn gedrag vaak niet juist geïnterpreteerd. Het niet in staat zijn om te voldoen aan hetgeen van hen gevraagd wordt, wordt vaak geïnterpreteerd als een vorm van onwil. Ook ongepast gedrag wordt vaak verkeerd beoordeeld, bijvoorbeeld wanneer het zich niet houden aan de gangbare omgangsvormen wordt gezien als een uiting van onverschilligheid of wanneer misdragingen worden gezien als opzettelijk, terwijl ze voortvloeien uit een gebrek aan inzicht, met alle gevolgen van dien: een politieagent die angst aanziet voor agressie zal minder goed in staat zijn de situatie te sussen; een advocaat die niet door heeft dat zijn cliënt zijn vragen niet goed begrijpt, kan zijn cliënt niet goed terzijde staan; een rechter die denkt dat de verdachte hem in het ootje neemt, zal wellicht tot een andere conclusie komen dan wanneer hij ziet dat deze verdachte niet weet welk gedrag er in deze situatie van hem verwacht wordt; en ook in een gevangenis en bij het contact met de reclassering spelen dergelijke attributies van gedrag een grote rol.

Wederzijds onbegrip leidt soms tot de aanhouding van jongeren met een LVB. Randy (19 jaar, IQ 76) is autistisch. Hij woont met zijn vader, die verschillende medische klachten heeft en daarvoor hulp ontvangt van thuiszorg. Randy staat op een avond met een masker van Scream achter een boom om mensen te laten schrikken. De politie spreekt hem aan. Op de vraag van de politie waar hij woont, zegt Randy: 'In een huis.' Ook andere vragen vat Randy letterlijk op. De agent vat zijn antwoorden op als brutaal gedrag, is hierdoor geïrriteerd en neemt Randy mee naar het bureau. Omdat Randy ook geen identificatie bij zich heeft, krijgt Randy een boete en houdt de politie hem vast tot zijn vader hem komt halen. Gezien de ziekte van vader heeft dit nog aardig wat voeten in de aarde.

Box 6: Studenten doen surveyonderzoek naar de kennisbehoefte van de politie

In het voorjaar van 2012 hebben twee studenten Toegepaste Psychologie in het kader van hun afstuderen onderzoek uitgevoerd onder agenten en wijkagenten van de politie Hollands Midden (Rood, 2012; Westhoek, 2012). In dit onderzoek is bekeken welk beeld agenten hebben van mensen met een LVB, welke kennisbehoefte zij hebben en hoe aan die kennisbehoefte tegemoet kan worden gekomen. Voor dit onderzoek hebben zij alle teams basispolitiezorg (de politieambtenaren die op straat werken) benaderd met een online vragenlijst. De vragenlijst is ingevuld door 105 agenten.

De agenten is een groot aantal stellingen voorgelegd over mensen met een LVB en het justitiële systeem, waarbij men op een vijfpuntsschaal kon aangeven in hoeverre men het hiermee eens was. Bij de analyse van de antwoorden viel op dat relatief vaak 'neutraal' werd geantwoord bij stellingen over kenmerken van LVB. Mogelijk geeft dit aan dat veel respondenten hier geen goed zicht op hebben. Toch zijn er relatief meer respondenten die aangeven dat mensen met een LVB volgens hen geneigd zijn tot tevredenstellen en instemmen, minder gevoelig zijn voor non-verbale aanwijzingen, bang zijn voor autoriteit en zich capabeler voordoen dan ze zijn; allemaal kenmerken die het voor hen lastiger maken binnen het justitiële systeem. Ook bij stellingen over de behoeften van mensen met een LVB zijn er relatief meer agenten die de indruk hebben dat deze mensen meer ondersteuning en informatie nodig hebben wanneer zij in aanraking komen met het justitiële systeem. Dat de agenten de indruk hebben dat mensen met een LVB mogelijk kwetsbaarder zijn in het justitiële systeem, betekent overigens niet dat zij doorgaans ook vinden dat delicten andere gevolgen moeten hebben voor deze groep.

Meer dan de helft van de agenten geeft aan dat het herkennen van een LVB moeilijk is, dat er meer training zou moeten zijn op het gebied van LVB en dat men niet genoeg getraind is om deze groep te verhoren. Iets minder dan de helft van de agenten heeft behoefte aan richtlijnen over de omgang met mensen met een LVB. De kennisbehoefte bleek lager bij agenten met meer dienstjaren en bij wijkagenten. Het merendeel van de agenten heeft een voorkeur voor een bijscholing van een of twee dagdelen en ontvangt deze bijscholing het liefst van iemand van een organisatie met specifieke kennis en ervaring op het gebied van LVB.

Marijt, J. & Kaal, H. (2012). *De kennisbehoefte van de politie op het gebied van mensen met een licht verstandelijke beperking. Factsheet 1 – juli 2012*. Leiden: Hogeschool Leiden. Te downloaden via: www.hsleiden.nl/aems/sublectoraatJeugdzorg/factsheetjul12.pdf.

Het slecht navolgen van regels is dus niet altijd een kwestie van onwil, maar soms ook van onvermogen. En dit kan grote gevolgen hebben. Verschillende studies laten zien dat de politie jeugdigen die als dwars, koppig, ongehoorzaam en respectloos worden gezien sneller arresteert (Yun & Lee, 2013), terwijl er bij jongeren met een LVB soms veeleer sprake is van onbegrip of sociaal onvermogen. Als het simpelweg op tijd op een afspraak komen al te veel gevraagd is, kan dit er bijvoorbeeld binnen het reclaseringscontact regelmatig toe leiden dat cliënten met een LVB niet voldoen aan de voorwaarden of de aanwijzingen niet nakomen. De standaard is dat dit maar twee keer mag voorkomen; dit leidt bij deze doelgroep dan al snel tot een melding aan het OM (Poort, Bosker & Agema, 2011). Ook tijdens detentie kan een LVB tot allerlei aanpassingsproblemen leiden: ook daar wordt immers verwacht dat men zich aan regels houdt, dat men zijn weg weet te vinden en zich weet aan te passen aan een onbekende omgeving en een onbekend regime (zie ook Box 7; Talbot, 2008; Kaal et al., 2011).

Box 7: De problematiek van volwassen gedetineerden met een LVB

In 2011 is op verzoek van de Dienst Justitiële Inrichtingen onderzoek uitgevoerd naar de aard van de problemen die mensen met een LVB ervaren in detentie. Signalen uit het veld en internationaal onderzoek leidden tot een vermoeden dat mensen met een LVB ook meer problemen ondervinden in detentie. In drie Penitentiaire Inrichtingen (PI's) zijn in totaal 50 gedetineerden met een LVB en 24 gedetineerden zonder LVB geïnterviewd over hun ervaringen in detentie. Gedetineerden werden voorgedragen door het personeel van de PI als iemand met een vermoede LVB of iemand zonder LVB en vervolgens getest met de verkorte Groningen Intelligentie Test (GIT2). Van de 34 respondenten die werden aangedragen als 'niet-LVB' bleken er 10 (29%) toch een score lager dan 85 te hebben op de verkorte GIT2; slechts 2 van de 42 (5%) respondenten die werden aangedragen als 'vermoedelijk LVB' bleken hoger te scoren dan 85. Dit is illustratief voor de slechte herkenbaarheid van een LVB.

Heel veel van de problemen die de gedetineerden met een LVB ervoeren, werden ook genoemd door de gedetineerden zonder LVB. Ook gedetineerden zonder LVB zijn bij binnenkomst in detentie niet bekend met alle regels en procedures, en ook bij hen verloopt het contact met familie, medege-detineerden en medewerkers van de PI niet zonder problemen. Als we iets nauwkeuriger kijken, worden echter wel verschillen zichtbaar. Gedetineerden met een LVB blijken meer moeite te hebben met het oplossen van problemen, ze zijn hierin minder actief en assertief, en lijken vaker een rapport te krijgen. Ze hebben meer moeite dingen voor zichzelf te regelen om het leven te veraangename-nen, tonen minder initiatief bij arbeid en zijn minder toekomstgericht bij onderwijs. Ze hebben vaker sociaal-emotionele problemen die gevolgen hebben voor de mate van contact met de buitenwereld, vertellen vaker over negatief gedrag van medege-detineerden en hebben meer moeite in de omgang met en het vertrouwen in de penitentiair inrichtingswerkers (PIW'ers). Ten slotte zijn ze negatie-ver over het contact met de ondersteunende diensten en zien ze hun hulpvraag minder vaak beantwoord.

De studie geeft inzicht in de problemen waar gedetineerden met een LVB tegen-aan lopen en daarmee ook enkele aanknopingspunten waar men in de bejege-ning rekening mee zou kunnen houden. Tegelijkertijd laat de studie goed zien hoe hetero-geen de groep gedetineerden met een LVB is en dat de problemen die deze mensen ervaren niet alleen aan hen zijn voorbehouden. De studie beperkte zich tot de beleving van detentie van mensen met en zonder LVB; het zou dan ook interessant zijn om in toekomstig onderzoek verder te bezien in hoeverre de groep gedetineerden met een LVB ook objectief gezien meer in problemen komt in detentie en of de gevolgen van detentie voor hen ook verschillen van de gevolgen van mensen zonder LVB. De door de gedetineerden met een LVB ervaren problematiek zoals die in deze studie naar voren kwam, heeft de groep in ieder geval steviger op de beleidsagenda gezet.

Kaal, H.L., Negenman, A.M., Roeleveld, E. & Embregts, P.J.C.M. (2011). *De problematiek van gedetineerden met een lichte verstandelijke beperking in het gevangeniswezen*. Tilburg: Prismaprint Tilburg University. Te downloaden via: <http://wodc.nl/onderzoeksdatabase/inventarisatie-aard-van-problematiek-licht-verstandelijk-gehandicapten-in-het-gevangeniswezen.aspx>.

Diagnostiek en behandeling

Diagnostiek is relevant op verschillende momenten in de strafrechtsketen: om te bezien of iemand toerekeningsvatbaar is, om in te schatten wat de kansen op recidive zijn of voor de planning van behandeling (vgl. Lindsay et al., 2002, aangehaald in Jones, 2007). Er zijn echter weinig instrumenten die speciaal ontwikkeld of gevalideerd zijn voor jongeren met een LVB (TF LVB, z.j., a,b; Douma, Moonen, Noordhof & Ponsioen, 2012). Gebruik van diagnostische instrumenten die niet voor de doelgroep geschikt zijn, kan ertoe leiden dat mensen verkeerd worden gelabeld of dat de onderliggende problematiek niet wordt opgemerkt.

Ook voor interventies geldt dat deze doorgaans niet op de kenmerken van iemand met een LVB zijn afgestemd. Deze zijn vaak te moeilijk en houden te weinig rekening met specifieke problemen van mensen met een LVB bijvoorbeeld op het gebied van generaliseren. Onderzoek naar reguliere psychosociale behandelingen voor ernstige gedragsproblematiek liet zien dat deze niet alleen minder effect hebben bij jongeren met een LVB, maar soms zelfs ongeschikt zijn voor deze groep (Van Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro & Matthys, 2006; Vance, Bowen, Fernandez & Thompson, 2002). Veel behandelvormen voor gedragsproblemen sluiten cliënten met een LVB uit en studies naar effecten van behandelingen hebben doorgaans geen cliënten met een LVB laten deelnemen (Orobio de Castro, Embregts, Van Nieuwenhuijzen & Stolker, 2008). Over de effectiviteit van de behandelingen is daarom veel te weinig bekend.

6. Omgaan met beperking

In het voorgaande is duidelijk geworden dat, hoewel we geen zicht hebben op de precieze omvang van de groep jongeren met een LVB die delinquent gedrag vertonen, die groep ruim vertegenwoordigd is binnen de justitiële keten. De gesignaleerde groei van het aantal jongeren met een LVB dat een beroep doet op zorg lijkt ook terug te vinden te zijn in het aantal jongeren met een LVB dat met justitie in aanraking komt. Tegelijkertijd blijkt dat de problematiek van deze jongeren vaak niet herkend wordt, maar wel regelmatig zorgt voor problemen in de strafrechtsketen en daarbuiten, en een aangepaste benadering vereist. De beschreven kenmerken van deze jongeren en de inzichten uit de criminologie bieden handvatten voor aanpassing zowel in de vorm als in de inhoud van de benadering van deze groep. Alvorens in te gaan op de rol van het lectoraat wil ik bij deze drie terreinen – de herkenning van de problematiek, de vorm van de benadering en de inhoud daarvan – nog even stilstaan.

Herkenning is de kern

Zoals al gezegd: de problemen van jongeren met een LVB worden vaak niet of laat herkend. Aan uiterlijkheden zijn hun beperkingen vaak niet te herkennen. Zij hebben vaak hun verhaal wel klaar voor wie het horen wil, niet zelden doorspekt met het hulpverleningsjargon. Voor werkers die specifiek met deze doelgroep werken is herkenning al lastig, voor mensen binnen de justitiële keten die hier niet op gefocust zijn is dit helemaal moeilijk. Zonder herkenning is adequate aanpassing in bejegening, aanbod van interventies en diagnostiek echter niet mogelijk.

Een illustratie van de moeizame herkenning kwamen we tegen bij het onderzoek naar de detentiebeleving van gedetineerden met een LVB (Box 7). Voor het vinden van respondenten waren we bij dit onderzoek afhankelijk van het personeel van de PI's. Om ervoor te zorgen dat zij ons konden voorzien van gedetineerden met een vermoedelijke LVB was er in de informatiebijeenkomsten nog eens uitgebreid ingegaan op het herkennen van een LVB. De voorgedragen gedetineerden met een vermoede LVB bleken op basis van een verkorte intelligentietest (GIT) ook inderdaad bijna allemaal een $IQ < 85$ te hebben. Van de gedetineerden echter die waren aangedragen als normaalbegaafde gedetineerde bleek bijna een derde ook beneden de 85 te scoren op de verkorte IQ-test (Kaal et al., 2011).

Het is dan ook niet voor niets dat in verschillende rapporten is aangegeven dat er behoefte bestaat – binnen de justitiële keten maar ook daarbuiten – aan een screeningsinstrument (zie bijvoorbeeld Kaal, 2010; RSJ, 2011b, 2012, 2013). In het buitenland

zijn enkele van dergelijke instrumenten ontwikkeld: de HASI (Hayes, 2002), de LIPS (Mason & Murphy, 2002) en de LDSQ (McKenzie, Michie, Murray & Hales, 2012). Een diagnose kan met dergelijke instrumenten weliswaar niet worden gesteld, maar er kan wel met een zekere mate van betrouwbaarheid worden vastgesteld of verdere diagnostiek nodig is. In Nederland heeft De Borg in 2005 een aantal 'tips' geformuleerd die zouden kunnen helpen bij het herkennen van een LVB. Geadviseerd wordt te informeren naar schoolopleiding en sociale contacten, rekensommen te laten maken of te laten schrijven en te letten op taal en begrip en op gedrag (De Borg, z.j.). Ook binnen de reclassering circuleren hiervan voorbeelden. Toch blijft een dergelijke benadering sterk afhankelijk van de persoonlijke inschatting van de beoordelaar en is deze niet gevalideerd: wat voor sommen laat je bijvoorbeeld maken? En wat zegt het als iemand een uitdrukking niet begrijpt? In de praktijk blijkt dan ook dat zelfs met dergelijke handvatten een significant aantal mensen met een LVB niet herkend wordt. Om deze reden is ook in ons land een screeningsinstrument ontwikkeld om vrij eenvoudig en op een objectieve manier een relatief betrouwbare inschatting te maken van de mogelijke aanwezigheid van een LVB (Kaal, Nijman & Moonen, 2013). Geen van de items in deze screener is op zichzelf een betrouwbare voorspeller van LVB, maar tezamen vormen de items een instrument dat met ongeveer 85% nauwkeurigheid kan voorspellen of iemand wel of niet een LVB heeft. De gekozen afkapscore betekent dat met dit instrument circa 18% van de mensen met een $IQ < 85$ onterecht als niet-LVB gelabeld wordt, terwijl circa 11% van de mensen met een $IQ \geq 85$ ten onrechte als LVB gelabeld wordt. Dit is ten opzichte van de huidige situatie een belangrijke vooruitgang. De ontwikkelde screener is op dit moment alleen geschikt voor volwassenen met een leeftijd vanaf 18 jaar. Een jeugdversie van de screener LVB is op dit moment wel in ontwikkeling en wordt in 2014 verwacht.

Box 8: De validering van de SCIL als antwoord op de breed gevoelde behoefte aan een screeningsinstrument

Binnen de justitiële keten is grote behoefte aan een instrument waarmee op eenvoudige wijze kan worden vastgesteld of er bij een justitiabele mogelijk sprake is van een licht verstandelijke beperking. Onder andere in een onderzoek op instigatie van de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) naar de mogelijkheid om de prevalentie van LVB in het gevangeniswezen vast te stellen kwam deze behoefte naar boven (Kaal, 2010). Naar aanleiding hiervan is door Kaal, Nijman en Moonen een onderzoek opgezet waarbij geprobeerd werd een screeningslijst voor LVB te valideren.

Het beoogde screeningsinstrument moest mensen met een IQ beneden 85 kunnen onderscheiden van mensen met een IQ boven 85. Hiermee werd aangesloten bij de Nederlandse praktijkdefinitie van LVB. Omdat buitenlandse screeners (HASI, LIPS, LSQR) screenen voor een IQ beneden 70, was het niet mogelijk een van deze instrumenten als uitgangspunt te nemen.

Een basislijst met 46 mogelijk bruikbare items is afgenomen bij 292 respondenten van 18 jaar of ouder; 113 hadden een IQ beneden 85, 179 een IQ boven 85. Van 121 respondenten was op voorhand een IQ bekend; deze respondenten waren benaderd door een van de vele organisaties die een bijdrage leverden aan dit onderzoek. Bij de overige 171 respondenten waarbij op voorhand geen IQ bekend was, werd door speciaal daarvoor getrainde studenten Toegepaste Psychologie van de Hogeschool Leiden het IQ vastgesteld door afname van de WAIS.

Analyses van de samenhang tussen de items uit de basislijst en IQ heeft uiteindelijk geleid tot een schaal met 14 items, de SCIL. Afname van de SCIL kost doorgaans 10-15 minuten. Hiermee wordt met circa 85% waarschijnlijkheid vastgesteld of iemand een IQ beneden 85 heeft. Gekozen is voor een conservatieve inschatting: dit betekent dat er iets meer mensen met een IQ beneden 85 verkeerd gelabeld worden (18%) dan dat er mensen met een IQ boven 85 verkeerd gelabeld worden (11%). Daar waar de totaalscore rond de afkapscore ligt, wordt aanvullend diagnostisch onderzoek aangeraden om definitief uitsluitel te bieden. Toch is dit een grote vooruitgang ten opzichte van de huidige situatie, waarbij een groot percentage van de mensen met een LVB niet herkend wordt.

De SCIL is sinds september 2013 beschikbaar via Hogrefe testuitgevers. Inmiddels wordt gewerkt aan een jeugdversie, die in 2014 beschikbaar moet komen voor gebruik. Potentiële benutters van de SCIL zijn niet alleen te vinden in de justitiële keten (politie, detentie, reclassering), maar evenzogoed in de gezondheidszorg of in de hulpverlening. De SCIL beoogt gebruikers te helpen bij het maken van beslissingen omtrent zaken als verdere assessment wat betreft eventuele verstandelijke beperkingen, gepaste bejegening en in te zetten zorg en ondersteuningsstructuren en bij het maken van onderscheid tussen groepen voor onderzoeksdoeleinden.

Kaal, H., Nijman, H. & Moonen, X. (2013). *SCIL; Screener voor intelligentie en licht verstandelijke beperking; Handleiding*. Amsterdam: Hogrefe Uitgeverij.

Box 9: Pilotonderzoek naar implementatie screening LVB in gevangeniswezen

Om te bezien of implementatie van een screener LVB in het gevangeniswezen haalbaar en zinvol zou zijn, is in het voorjaar van 2013 een pilotonderzoek uitgevoerd binnen vier Penitentiaire Inrichtingen (PI's). Binnen de betrokken PI's is voor een korte periode van ongeveer drie maanden een voorloper van de SCIL in gebruik genomen. Binnen elke instelling zijn andere keuzes gemaakt met betrekking tot de betrokken afdelingen, de aangewezen afnemers (PIW'ers, MMD'ers of trajectbegeleiders) van de screener en de plaats en het moment van afname.

In totaal kwamen tijdens de pilotperiode 341 gedetineerden in aanmerking voor screening. Bij 50% is daadwerkelijk een afname gerealiseerd, van de overige 50% was 11% van de gegadigden te kort op de afdeling om mee te doen. 13% was de Nederlandse taal onvoldoende machtig om mee te doen en 24% weigerde medewerking. Na afloop van de pilotperiode zijn twintig medewerkers van de PI's geïnterviewd over hun ervaringen met de screener. Deze interviews zijn gehouden door drie studenten TP die in het kader van hun afstuderen bij dit onderzoek betrokken waren.

De pilot liet zien dat termen als 'LVB' of 'intelligentie' grote weerstand oproepen en dat men ook tijdens de afname moest uitkijken de afname van de screener niet 'te ingewikkeld en beladen' te maken. Wellicht was dit de reden dat het beleggen van de afname bij de PIW'ers het best leek te werken. De SCIL was zowel voor de gedetineerden als de afnemers goed te begrijpen. Wel bleek dat enkele medewerkers de handleiding niet volledig hadden doorgenomen of volgden. Hoewel de medewerkers wel aangaven meerwaarde te zien in screening, gaven sommigen aan het moeilijk te vinden de uitkomst van de screener te accepteren indien die afweek van de eigen inschatting van de intellectuele vermogens van de gedetineerde in kwestie.

De pilot laat zien dat duidelijke instructies aan afnemers onontbeerlijk zijn. Het niet volgen van de gedetailleerde handleiding kan een voldoende betrouwbare afname immers in de weg staan. Naast voorlichting over en oefening in het gebruik van de screener, lijkt het bovendien zinvol om in te gaan op de meerwaarde van gestandaardiseerde screening.

Kaal, H.L. (2013). *Evaluatie pilot screening LVB in het gevangeniswezen*. Leiden: Hogeschool Leiden.

Kaal, H., Nijman, H. & Moonen, X. (in druk). Screenen voor een licht verstandelijke beperking: mogelijkheden en onmogelijkheden in een justitiële setting. In R. Didden & X. Moonen (red.) *Met het oog op behandeling III*.

Behandeling en begeleiding

Aan de keuze voor een reactie op ongewenst gedrag ligt een visie ten grondslag over wat we willen bereiken met deze reactie. In een maatschappij waarin steeds meer zelfredzaamheid wordt verwacht van mensen en onaangepast gedrag steeds minder wordt geaccepteerd, ligt het gevaar op de loer dat gedrag dat voorheen werd bestempeld als katekwaad of onbesuisd gedrag gecriminaliseerd wordt; het is niet ondenkbaar dat jongeren met een LVB hier meer dan gemiddeld de dupe van worden. Tegelijkertijd kan een strafrechtelijke reactie ook bij deze groep gepast en effectief zijn. Deze keuze is te belangrijk om aan toevallige factoren overgelaten te worden en vergt een doordachte visie over wat we willen bereiken. Wanneer de keuze voor een strafrechtelijke reactie is gemaakt, geldt – net als voor iedere jongere in de justitiële keten – dat de aanpak en begeleiding moeten worden aangepast aan de specifieke kenmerken van de jongere wil een interventie effectief zijn. Voor jongeren met een LVB leidt dat tot een aantal specifieke handreikingen.

Om te beginnen bleek uit het voorgaande dat zorgvuldig zal moeten worden bekeken welke diagnostische instrumenten en interventies ingezet worden. De gebruikte diagnostische instrumenten, waaronder risicotaxatie-instrumenten, en de aangeboden behandeling moeten geschikt zijn voor het niveau van de betreffende jongere. Waar geschikte diagnostische instrumenten niet voorhanden zijn en de constructie van speciale instrumenten niet mogelijk is, zijn aanpassingen nodig aan de wijze waarop de bestaande instrumenten worden gebruikt en geïnterpreteerd. Het Landelijk Kenniscentrum LVG (LKC LVG) heeft hiervoor een ‘Richtlijn diagnostisch onderzoek LVB’ opgesteld (Douma et al., 2012), terwijl de Task Force Licht Verstandelijk Beperkten (TF LVB), een landelijk platform binnen de forensische zorg, literatuur over bestaande diagnostische en risicotaxatie-instrumenten in binnen- en buitenland verzamelt (TF LVB, z.j., a,b).

Er zijn maar erg weinig interventies binnen het justitiële kader, maar ook daarbuiten, die specifiek ontwikkeld zijn voor de LVB-doelgroep. De erkenningscommissie justitiële gedragsinterventies heeft op het moment van schrijven slechts één gedragsinterventie voor volwassenen (CoVa+) en vier voor jongeren met een LVB erkend (Multi Systeem Therapie, Functional Family Therapy, So-Cool en Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer voor LVB) (www.erkenningscommissie.nl). Buiten het justitiële kader

hebben zorginstellingen en onderzoekers de afgelopen jaren veel bestaande interventies voor de LVB-doelgroep aangepast en nieuwe interventies ontwikkeld. Een blik op het overzicht van erkende gedragsinterventies van het NJI wijst echter uit dat ook hier het aandeel interventies specifiek ontwikkeld voor jongeren met een LVB klein is en dat een deel van de gedragsinterventies die worden genoemd in het dossier ‘licht verstandelijk beperkte jeugd’ niet op voorhand voor de hele groep geschikt is (NJI, z.j.). De kennis die in de afgelopen jaren is opgedaan met betrekking tot het ontwikkelen en aanpassen van interventies in de praktijk, in combinatie met wetenschappelijke inzichten, heeft het LKC LVB omgezet in een ‘Richtlijn Effectieve interventies’, waarmee vooraf nagegaan kan worden of een interventie geschikt is of geschikt gemaakt kan worden voor een cliënt met een LVB (De Wit et al., 2011). Voor een effectieve interventie voor mensen met een LVB moet volgens de richtlijn van het LKC LVB sprake zijn van:

- uitgebreidere diagnostiek: het in kaart brengen van de cognitief sterke en zwakke kanten en het sociaal-emotioneel ontwikkelingsniveau om over- of onderschatting te voorkomen en de interventie op de individuele (on)mogelijkheden af te stemmen;
- afstemmen van de communicatie: het vereenvoudigen van het taalgebruik, nagaan of men elkaar begrijpt en het gebruik van visuele ondersteuning;
- concreet maken van oefenstof: met voorbeelden die aansluiten bij de belevingswereld van de cliënt, met visualisatie en leren door te ervaren;
- voorstructureren en vereenvoudigen: het geven van meer externe sturing en meer structuur, het vereenvoudigen, doseren en ordenen van de informatie en de oefenstof, waarvoor dan ook meer tijd wordt uitgetrokken;
- netwerk en generalisatie: het informeren en betrekken van het netwerk tijdens de interventie om over- en ondervraging door de omgeving te voorkomen en extra hulp te kunnen bieden, het vergroten en verstevigen van het sociale netwerk van de cliënt en aandacht besteden aan het vasthouden en de generalisatie van het geleerde;
- veilige en positieve leeromgeving: met aandacht voor de motivatie van de cliënt en vergroting van het zelfvertrouwen.

Veel problemen ontstaan echter zoals we zagen niet binnen specifieke interventies, maar in de ‘dagelijkse’ omgang met de jongeren. Er is ook op dit vlak behoefte aan kennis binnen de justitiële keten: waar bestaat aangepaste bejegening uit? En vervolgens: wat heeft de professional nodig om dit te kunnen geven? Niet alleen ‘What works’, maar ook ‘Who works’.

In de bejegening van de LVB-delinquent zijn belangrijke aanpassingen nodig. Suggesties hiervoor zijn te vinden in bijvoorbeeld de ‘Tips en ideeënwaaijer’ van het Expertisecentrum Jeugdzorg-Gehandicaptenzorg William Schrikker (2007), maar

ook binnen de reclasseringsorganisaties zijn hiervoor (intern gebruikte) handreikingen opgesteld. Voor een deel gelden hierbij dezelfde uitgangspunten als hiervoor beschreven voor aangepaste behandeling: vereenvoudiging, concretisering, visuele ondersteuning, structurering, dosering, herhaling, inslijpen, oefenen zijn ook hier van groot belang. Waar tegelijkertijd voor gewaakt moet worden, is dat het bijstellen van verwachtingen en versimpeling van de communicatie niet leidt tot een belerende en betuttelende houding. Terwijl het belangrijk is dat iemand met een LVB inzicht krijgt in zijn beperkingen en op zijn eigen niveau benaderd wordt, is het minstens zo belangrijk voor de motivatie en het zelfbeeld om iemand het gevoel te geven dat hij serieus genomen wordt en eigen verantwoordelijkheid kan nemen. Empathie, acceptatie, flexibiliteit, vertrouwen en inzicht in de kenmerken van de individuele cliënt zijn hierbij van groot belang.

Vanzelfsprekend is de mate waarin aanpassingen in de bejegening nodig en mogelijk zijn afhankelijk van het doel van de interactie en de rol die de betreffende instantie vervult. Een agent op straat die moet reageren op een acute situatie zal minder mogelijkheden hebben na te gaan of er sprake is van een beperking en met een aangepaste reactie te komen dan de behandelaar in een Justitiële Jeugdinstelling. Toch is het van belang dat alle betrokkenen zich bewust zijn van de aanwezigheid van deze groep, van de kenmerken en van de mogelijkheden voor een op de kenmerken van de jongeren afgestemde bejegening. Soms is alertheid voldoende, soms zijn specifieke vaardigheden en kennis noodzakelijk. Generieke, algemene interventies zijn doorgaans onvoldoende.

Box 10: Uitbreiding werkalliantie-onderzoek Anneke Menger naar doelgroep WSG

In 2011 is Anneke Menger, lector Werken in Justitieel Kader aan de Hogeschool Utrecht, een onderzoek binnen de 3RO gestart naar de werkrelatie tussen reclasseringswerkers en volwassen cliënten. In dit onderzoek werken reclasseringswerkers en onderzoekers samen aan de verdere versterking van de professionaliteit. In samenwerking met het lectoraat van Anneke Menger is dit onderzoek door het lectoraat uitgebreid naar cliënten en werkers van de William Schrikker Groep.

In het onderzoek wordt nagegaan wat de kenmerken zijn van een effectieve werkalliantie in het reclasseringswerk. Daarover is nog weinig bekend. Voor het reclasseringswerk is vooral veel onderzoek gedaan naar effectiviteit van (gedrags)interventies en naar specifieke methoden en technieken. Het werken met goed onderbouwde methodieken vergroot de kans op succes. Uit de psychotherapie en de zorg weten we echter dat ook de aard van de werkalliantie

van groot belang is. Over kenmerken van een effectieve alliantie in vrijwillig kader is vrij veel bekend, maar het vermoeden bestaat dat de alliantie in gedwongen kader gecompliceerder is en dat andere kenmerken een rol spelen dan in een vrijwillig kader. In dit onderzoek wordt nagegaan welke kenmerken dat zijn. Er wordt niet gekeken naar de vraag 'of de allianties goed zijn', simpelweg omdat op voorhand niet bekend is wat een goede alliantie is in het reclasseringstoezicht. Hopelijk kan dit onderzoek hierop juist wat meer zicht bieden.

Ter voorbereiding op dit onderzoek zijn in 2012 drie studenten begonnen met het aanpassen van de vragenlijst Werkalliantie aan de doelgroep van de WSG. De oorspronkelijk door Menger gebruikte vragenlijst was immers bedoeld voor volwassen normaalbegaafde respondenten. In het voorjaar van 2013 zijn vijf studenten Toegepaste Psychologie begonnen met het interviewen van WSG-JR-cliënten. Met de aangepaste lijst zullen vijftig koppels van werkers en cliënten bevroegd worden op het moment dat het reclasseringscontact net begonnen is (derde tot vijfde contact). De lijst bestaat uit vragen over de werkalliantie met een specifieke cliënt; de toezichthouder en cliënt beantwoorden voor een groot deel dezelfde vragen, elk vanuit het eigen perspectief. Hiermee zal een beeld verkregen worden van de beleving van de werkalliantie van beide partijen, de overeenkomsten en verschillen hierin, de invloed van persoonskenmerken, van eerdere ervaringen of van de ouders hierop, en de samenhang tussen de verschillende aspecten van werkalliantie en de motivatie van de cliënt om te veranderen. Met tussenperiodes van zes maanden zullen cliënt en werker na elke afname weer benaderd worden met dezelfde vragen. Zo ontstaat op termijn een beeld van de ontwikkeling van de werkalliantie gedurende het reclasseringstraject. Bij voldoende respons zal na afloop van het reclasseringscontact ook bezien kunnen worden hoe werkalliantie samenhangt met een succesvolle afronding van het traject en met recidive.

Bakker, W. de & Kaal, H. (2012). *Het aanpassen van de Werkalliantievragenlijst voor gebruik bij jongeren of bij mensen met een licht verstandelijke beperking. Factsheet 2 – november 2012*, Leiden: Hogeschool Leiden. Te downloaden via: www.hsleiden.nl/aems/sublectoraatJeugdzorg/factsheetnovember2012.pdf.

Lengte en breedte van de zorg

Het voorgaande gaat over de vorm van de aanpak van delinquente jongeren met een LVB. De eerder benoemde kenmerken van een LVB en inzichten uit de criminologie geven ook handvatten voor de inhoud van de aanpak.

De opeenstapeling van ongunstige factoren zoals we die zagen bij de beschouwing van de kenmerken van jongeren met een LVB en de samenhang van bijna al deze factoren met delinquent gedrag laten zien dat een veelheid van factoren aandacht behoeft. Veel van deze problemen hangen ook onderling samen. Dit betekent dat men niet een enkel probleem kan aanpakken, maar dat steeds moet worden gezocht naar manieren om de verschillende problemen in samenhang aan te pakken. De diverse problemen die kunnen spelen in de sociale context van de jongere met een LVB en de behoefte aan ondersteuning op velerlei gebieden pleiten ook voor een systeemgerichte benadering. Dat het systeem van de jongere zelf vaak ook weinig draagkracht heeft, maakt dit tegelijkertijd extra ingewikkeld.

De chroniciteit van de problemen maakt dat elke aanpak van deze groep uit moet gaan van de behoefte aan langdurige ondersteuning. Dat betekent dat er geen korte interventie moet worden gestart met het idee dat het daarna wel weer goed is: er moet goed gekeken worden hoe die past binnen de context van de jongere en welke ondersteuning kan worden ingebouwd om het leven van deze jongeren niet alleen op de rails te krijgen, maar ook op de rails te houden. Het gaat hier om de zogenoemde 'levenslange en levensbrede stut en steun'. Het idee van langdurige ondersteuning past niet gemakkelijk binnen de werkwijze van justitie, waar oplossingen voor het terugdringen van recidive worden gezocht in straffen en behandelen. Toch lijkt een aanpak die niet ten minste beziet in hoeverre langdurige ondersteuning nodig is, gedoemd te falen.

Kortom, een effectieve aanpak van deze jongeren vereist ook een brede aanpak: niet alleen zien deze jongeren zich geplaatst voor een scala aan problemen die leiden tot een verhoogde kans op crimineel gedrag, ook hebben zij een problematiek die doorwerkt in hun hele leven en die niet zomaar verdwijnt. Er is niet alleen brede ondersteuning nodig, maar ook blijvende ondersteuning. Niet voor alle criminogene factoren lijkt een passende aanpak beschikbaar, en nog te vaak worden interventies in isolatie aangeboden, zonder voldoende oog te hebben voor de context. Maar deze context is onmisbaar, willen we deze jongeren niet steeds in meer acute situaties terugzien.

De vraag die nog openstaat, is hoe en door wie de benodigde ondersteuning gegeven moet worden: professioneel of informeel. De tendens dat steeds meer problemen door mantelzorgers moeten worden opgevangen, lijkt te wijzen op een voorkeur voor informele ondersteuning. De draagkracht van de omgeving van jongeren met een LVB suggereert tegelijkertijd dat een zekere mate van professionele ondersteuning in veel gevallen nodig zal blijven. Hiervoor is samenwerking nodig tussen werkvelden die elkaar niet van nature weten te vinden (Poort et al., 2011). Met name de

verstandelijk-gehandicaptenzorg blijft vaak buiten beeld. Daarbij komt dat verschillen in visie en doelstelling soms ook een grote rol spelen (Kaal & Overvest, 2012). Toch zien we wel dat de noodzaak tot samenwerking steeds sterker gevoeld wordt en dat partijen elkaar steeds meer opzoeken, met elkaar samenwerken en van elkaar proberen te leren. Er is nog veel behoefte aan kennis hoe met deze jongeren om te gaan. Dit vraagt om specialisme, blijkt uit de hulpvraag van de diverse instanties die zich met deze jongeren geconfronteerd zien. Daarbij gaat het niet alleen om de vraag welke interventie we aanbieden, maar ook om de bredere vraag hoe we met deze jongeren moeten omgaan. En welke vaardigheden heeft de professional die met deze jongeren te maken krijgt hiervoor nodig? Aangezien het hier niet om een type professional in een soort rol gaat, is hierop overigens ook niet één antwoord mogelijk.

De huidige tijd lijkt op het eerste gezicht niet rijp voor een dergelijke brede, veelomvattende aanpak. Veranderingen in zowel de (jeugd)zorg als de strafrechtsketen en de daarmee verbonden zijnde bezuinigingen leiden tot onrust en zorgen over de toekomst. Tegelijkertijd is het belangrijk dat beleidsmakers zich realiseren dat een passende aanpak effectiever is dan een generieke aanpak en dat voorkomen niet alleen beter, maar vaak ook goedkoper is dan genezen. Nu veel van de verantwoordelijkheid voor de jongeren waar ik het vandaag over had naar de gemeenten wordt overgeheveld, bestaat ook de mogelijkheid voor meer holistisch denken over de zorg die deze jongeren geboden wordt. Hierbij moet men er wel voor waken dat holistisch denken verwordt tot generalistisch denken, waarbij iedereen alles moet kunnen. De problemen van de jongeren waar ik het vandaag over had, zijn immers zoals we hebben gezien complex genoeg om specialistische zorg en speciale aandacht te rechtvaardigen.

7. Het lectoraat ‘LVB en jeugd-criminaliteit’

In 2012 hebben de William Schrikker Groep en de Hogeschool Leiden besloten hun reeds bestaande samenwerking verder vorm te geven door het instellen van een lectoraat ‘LVB en jeugdcriminaliteit’ en mij als lector aan te wijzen. Ik ben zeer dankbaar voor dit besluit en voor het in mij gestelde vertrouwen. Het moge duidelijk zijn dat ik ervan overtuigd ben dat de thematiek van dit lectoraat niet alleen boeiend, maar ook urgent is. Het is met veel plezier dat ik de taak aanvaard hier de komende jaren een bijdrage aan te leveren. In het voorgaande heb ik beschreven hoe ik de samenhang tussen LVB en jeugdcriminaliteit zie en waar ik aanknopingspunten zie voor een passende reactie op delinquent gedrag van deze groep. De kennis omtrent de problematiek van deze groep is verspreid over verschillende disciplines en zal moeten worden samengebracht om tot goede resultaten te kunnen komen. Ook ontbreekt er nog veel kennis die de komende jaren ontwikkeld zal moeten worden. Het bevorderen van onderzoek naar LVB, delinquentie en het strafbestel, en het verwerven van wetenschappelijke kennis met een duidelijke toepasbaarheid voor het (justitiële) werkveld vormen een belangrijk uitgangspunt van het lectoraat.

Het is dan ook mijn voornemen om kennis uit te dragen en zodoende een bijdrage te leveren aan de professionalisering van het werkveld in brede zin; het maatschappelijk bewustzijn te vergroten en het debat te stimuleren dat kan leiden tot een duidelijke visie en duidelijk beleid omtrent de doelgroep; en onderzoek op te zetten en uit te voeren ten behoeve van de praktijk en het onderwijs. Dit zal terug te zien zijn in de volgende vier activiteiten:

1. het ondersteunen van professionals in de praktijk;
2. het doen van toepassingsgericht onderzoek naar LVB en jeugdcriminaliteit;
3. het geven van onderwijs en de begeleiding van toekomstige professionals;
4. het vergroten van het maatschappelijk bewustzijn en het stimuleren van debat.

1. Het ondersteunen van professionals in de praktijk

Een belangrijke taak van het lectoraat is een bijdrage te leveren aan de professionalisering van het werkveld door de bestaande kennis over LVB en jeugdcriminaliteit uit te dragen en te laten zien hoe dit handvatten biedt voor de omgang met delinquentie jongeren met een LVB. Het werkveld moet hier breed worden opgevat. Belangrijk is dat op beleidsniveau een beeld bestaat van wat de doelgroep nodig heeft. Een dergelijke visie is bij voorkeur niet gestoeld op impressies, maar op feitelijke informatie over de doelgroep en de problematiek. Daarnaast rijst in het individuele contact tussen

werkers in de justitiële keten (zoals politieagenten, reclasseringswerkers, raadsonderzoekers) en delinquenten de vraag hoe met deze doelgroep om te gaan. Toenemende kennis over de combinatie van delinquentie en LVB maakt het makkelijker om ‘leken’ te vertellen wat ze beter wel of niet kunnen doen. Maar ook de specialistische know-how op dit gebied kan versterkt worden door kennis te bundelen en te delen.

Deze taak wordt ingevuld door het geven van diverse presentaties en publicaties gericht op verschillende doelgroepen. Zo zijn er het afgelopen jaar presentaties gegeven op congressen en studiedagen en is een bijdrage geleverd aan het nieuwe *Handboek Werken in Gedwongen Kader*. Daarnaast zijn Nico Overvest en ik op dit moment druk doende met het redigeren van een veelomvattend boek over LVB en de strafrechten gericht op werkers in het veld en studenten van de relevante (beroeps)opleidingen, waarin de kennis van diverse onderzoekers en deskundigen uit de praktijk wordt gebundeld. Daarnaast kan het lectoraat bestuurders en beleidsmakers adviseren en meedenken over oplossingen voor praktijkproblemen. Het is niet alleen goed denkbaar, maar mijns inziens ook wenselijk, dat hieruit nieuwe vragen en nieuw onderzoek voortvloeien.

2. *Het doen van toepassingsgericht onderzoek naar LVB en jeugdcriminaliteit*

Naast het verspreiden van bestaande kennis heeft het lectoraat een belangrijke rol in het genereren van nieuwe kennis. De afgelopen periode is gewerkt aan onderzoeken naar een groot aantal thema's: de herkenning van LVB door middel van een screeningsinstrument, de beslissing omtrent aangifte van geweld, de werkalliantie tussen reclasseringswerkers en jeugdige delinquenten met een LVB, specifieke kenmerken van delinquente meisjes met een LVB, huisvestingsproblematiek van adolescente reclasseringscliënten met een LVB. De voorbeelden in de kaders in deze uitgave geven een mooi beeld van de activiteiten. De overeenkomst tussen deze projecten is dat ze allemaal voortkomen uit vragen en dilemma's uit de beroepspraktijk. Dat is wat ik met het lectoraat wil doen: in samenspraak met het veld, en met open oog voor actuele behoeften in het veld, zoeken naar onontgonnen gebieden die vol belofte zijn om te kijken of daar vooruitgang te behalen valt. Het ene onderzoek vloeit daarbij vaak uit het andere voort. Het is mijn overtuiging dat in een werkveld dat zo sterk in verandering is – met ontwikkelingen als de transitie jeugdzorg en het adolescentenstrafrecht – het zaak is goed te kijken welke vragen hieruit voortvloeien en hoe deze veranderingen het beste op te vangen of vorm te geven zijn. Dit vergt flexibiliteit en nauwe samenwerking met betrokkenen.

Om het vorenstaande te bereiken wordt samengewerkt met een groot aantal organisaties en collega's in den lande. De William Schrikker Groep – als medefinancier van lectoraat – is vanzelfsprekend een zeer belangrijke partner in het zoeken naar relevante onderzoeksvragen. Bij het onderzoek naar de screener LVB – de SCIL – waren en zijn mijn collega's en ik afhankelijk van de bereidheid van een groot aantal instellingen om

tijd te investeren in het werven van respondenten en het afnemen van vragenlijsten. Zonder hulp van het veld is er geen onderzoek mogelijk. Het moet dan ook steeds duidelijk zijn dat de investering ook voor hen nut heeft. Ook daarom is het van groot belang steeds af te stemmen op de behoefte van het veld.

Waar ook steeds meer aandacht voor komt, is de stem van de jongere zelf. Dit is ook in de justitiële keten van groot belang. Het onderzoek naar de werkkalliantie (zie Box 10) is hier een mooi voorbeeld van, evenals het onderzoek naar detentiebeleving van volwassen gedetineerden met een LVB (zie Box 7). Dergelijk onderzoek vereist dat we nadrukkelijk rekening houden met de beperking van de jongeren door aanpassing van de onderzoeksmethoden. Zo bleek bij een onderzoek dat we deden naar de veiligheidsbeleving van jongeren met een LVB die in een AWBZ-instelling wonen, dat door het gebruik van foto's ter ondersteuning van de interviews de aandacht langere tijd vastgehouden kon worden (Box 11). Het is belangrijk de handvatten voor de praktijk niet alleen te baseren op theoretische kennis en inzichten omtrent de praktijk, maar ook te kijken waar de behoeften van de doelgroep zelf liggen.

Box 11: Het bevragen van veiligheidsbeleving bij jongeren met een LVB met behulp van foto's

De afgelopen jaren is er steeds meer aandacht voor de eigen inbreng in onderzoek van mensen met een verstandelijke beperking. Het betrekken van mensen met een verstandelijke beperking stelt wel eisen aan de gehanteerde onderzoeksmethode. Het gebruik van visueel materiaal kan helpen bij het verlevendigen en verduidelijken van interviews.

In een onderzoek van deeltijdstudenten SPH David Blommaert en Jozias van de Velde (2012) naar de veiligheidsbeleving van jongeren met een LVB die wonen in een leef- of behandelgroep werd gebruik gemaakt van *photo elicitation*. Daarbij worden foto's die te maken hebben met de te bespreken thema's aangedragen door de onderzoeker, en wordt de respondent aan de hand hiervan bevraagd. Vijftien jongeren werden benaderd voor een interview. De jongeren varieerden in leeftijd van 16 tot en met 22 jaar, hadden een IQ tussen de 55 en de 80.

De interviews vonden plaats aan de hand van 33 foto's die op verschillende manieren in het interview gebruikt werden: als pool van onderwerpen waaruit de respondent er vijf vrij mocht kiezen om over te praten; om aan te geven welke situaties gevoelens van onveiligheid oproepen; als aanknopingspunt voor gesprekken over andere situaties ('de plek op deze foto 's avonds als het donker is'); en als materiaal voor rangordening van situaties (meest – minst veilig).

De ervaringen met deze methode waren zeer positief. De algemene bevinding was dat deze methode zeer bruikbaar is voor deze doelgroep en rijke informatie opleverde. Het aantal gebruikte foto's bleek wat hoog. Toch bleef de motivatie bij alle respondenten groot. De foto's riepen meteen interesse op, hetgeen te zien was in de lichaamshouding van de respondenten. De respondenten reageerden associatief, niet alleen over wat op de foto stond, maar ook over andere maar vergelijkbare situaties. Respondenten gaven zelf richting aan het gesprek door de keuzes voor bepaalde foto's. Het rangordenen was voor sommige respondenten te complex. Gesprekken duurden gemiddeld 45 minuten, hetgeen langer is dan doorgaans verwacht wordt met deze doelgroep.

Ook in drie onderzoeken die in het afgelopen jaar door studenten werden uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van het lectoraat Jeugdzorg naar de beleving van de begrippen veiligheid en regie in de jeugdzorg werd gebruikgemaakt van photo elicitation door respondenten en professionals te laten reageren op foto's. Een van deze onderzoeken was ook specifiek gericht op respondenten met een LVB. Ook de bevindingen uit dit onderzoek waren dat deze methode zeer bruikbaar was. Respondenten reageerden spontaan op het zien van de foto's, waar de onderzoekers dieper op konden doorvragen. Tegelijkertijd maakten deze onderzoeken duidelijk dat professionals en cliënten soms een andere associatie en beleving hebben bij een bepaalde foto.

Velde, J. van de, Blommaert, D., Vanderveen, G. & Kaal, H. (2013). Een veilige basis: veiligheidsbeleving bij jongeren met een LVB. *Onderzoek & Praktijk*, 11(1), 27-36. Te downloaden via: <http://www.kenniscentrumlvb.nl/images/oenp/oenpvoor2013.pdf>

Blommaert, D., Velde, J. van de, Vanderveen, G. & Kaal, H. (2012). *Het gebruik van foto-elicitation bij het interviewen van jongeren met een licht verstandelijke beperking. Factsheet 4 – april 2013*. Leiden: Hogeschool Leiden. Te downloaden via: www.hsleiden.nl/aems/sublectoraatJeugdzorg/factsheetapr13.pdf.

3. *Het geven van onderwijs en de begeleiding van toekomstige professionals*

In een snel veranderend werkveld is het belangrijk om te werken aan vernieuwend onderwijs, waarbij steeds ingespeeld wordt op de actualiteit. Een deel van onze studenten kiest ervoor te gaan werken met mensen met een LVB: voor hen is er de minor Licht Verstandelijke Beperking. Veel van hen zullen in hun werk te maken krijgen met jongeren die delinquent gedrag vertonen en het is onze taak hen hierop voor te bereiden. Anderen kiezen ervoor om zich te richten op criminele jongeren. Zij doen een minor Veiligheid en Jeugdcriminaliteit of een minor Werken in Gedwongen Kader; voor hen is het van belang kennis te nemen en vaardigheden op te doen in de omgang

met jongeren met een LVB die zij, zoals u heeft begrepen, zonder twijfel veelvuldig zullen tegenkomen. Niet alleen door plaats in te ruimen in het curriculum krijgt de thematiek van het lectoraat een plaats in het onderwijs, maar ook door collega's te betrekken bij diverse projecten. Niet in de laatste plaats wordt bijgedragen aan de kennisverspreiding door een groot aantal studenten de gelegenheid te geven een bijdrage te leveren aan onderzoek in het kader van hun afstuderen, hun stage of anderszins, of uit te nodigen om af te studeren op eigen onderzoek binnen de thematiek van het lectoraat. Op die manier zijn de afgelopen twee jaar tientallen studenten betrokken geweest bij verschillende onderzoeken. De hoop is vanzelfsprekend dat zij hun specifieke kennis op dit gebied meenemen naar hun toekomstige werkplek.

4. Het vergroten van het maatschappelijk bewustzijn en het stimuleren van debat

De laatste, maar niet de minst belangrijke taak van het lectoraat is een discussie op gang te brengen over wat we met de beschreven problematiek willen en waar we oplossingen zoeken. Er moet een gemeenschappelijke visie ontstaan over welke middelen we willen inzetten om recidive te verminderen, maar ook over welke doelen naast recidivevermindering we van belang vinden. Dit gebeurt door kennis en visie naar buiten te brengen, waar mogelijk deel te nemen aan relevante netwerken, het verzorgen van presentaties op symposia en congressen, en het publiceren in vakbladen en (inter)nationale tijdschriften.

Het moge duidelijk zijn dat ik deze taken niet zonder hulp van anderen kan realiseren. De William Schrikker Groep biedt mij niet alleen de mogelijkheid om dit lectoraat vorm te geven, maar ook toegang tot het belangrijke werk van de reclasseringswerker die zich met de doelgroep van het lectoraat bezighoudt. Ik heb mij van het begin af aan welkom gevoeld en ondanks de fysieke afstand de samenwerking als heel plezierig en natuurlijk ervaren. De Hogeschool Leiden biedt mij een werkplek waar ik mij thuisvoel en waar ik de ruimte ervaar om ideeën verder uit te werken en uit te voeren, en waar ik collega's heb die met enthousiasme meedenken over en meewerken aan de uitvoering van projecten en de incorporatie van de bevindingen in het onderwijs. Ik ben beide organisaties dankbaar voor het gegeven vertrouwen en zie onze samenwerking in de toekomst met veel vertrouwen tegemoet.

Ik noemde al eerder dat het onderzoek niet plaats kan vinden zonder de medewerking van het veld. Aan de onderzoeken die we tot nu toe hebben uitgevoerd, heeft een zeer groot aantal organisaties meegewerkt, in de regio maar ook daarbuiten, binnen de justitiële keten, maar ook binnen de gehandicaptensector, met grote bijdragen of met kleine. Ik ben soms verrast geweest door de welwillendheid en bereidheid van diverse organisaties om onderzoek te faciliteren en soms ook deels zelf uit te voeren. Deze samenwerking is cruciaal en ik hoop dan ook dat deze in de toekomst in stand mag blijven.

Ook het onderzoek zelf doe ik natuurlijk niet alleen. Ik prijs mij gelukkig dat ik met diverse collega-onderzoekers binnen de Hogeschool maar ook daarbuiten van diverse kennisinstellingen en veldwerkorganisaties heb mogen samenwerken. Daarnaast ben ik natuurlijk heel blij met het vele werk dat vele studenten binnen het lectoraat hebben verricht. Niet alleen hun praktische bijdrage aan het werk, maar ook hun kritische blik, of hun vraag om het allemaal nog eens heel goed uit te leggen is voor mij bijzonder waardevol, nu en in de toekomst.

Het leven hangt vaak van toevalligheden aan elkaar en ik zou hier dan ook niet gestaan hebben zonder al die mensen die mijn pad hebben gekruist en die op een of andere manier bepalend zijn geweest voor waar ik nu sta. Die docent aan de universiteit die mij door zijn enthousiasme liet zien dat methoden en technieken van onderzoek leuk waren; de hoogleraar in Engeland die besloot mij als enige sociaal-wetenschapper in een rechtenfaculteit te laten promoveren, waardoor mijn interesse in de justitiële keten gewekt werd; de leidinggevende op het ROC die mij aannam als docent op de opleiding SPW, waardoor ik voor het eerst kennismaakte met de gehandicaptensector; de collega-criminologen die mijn kennis en inzichten in het vakgebied vergrootten. Ik hoop in de toekomst nog veel van die inspirerende, achteraf gezien bepalende ontmoetingen te hebben en hoop misschien nog wel meer zelf die rol in de toekomst ook te kunnen vervullen voor anderen.

Literatuur

- Agnew, R. (1992). Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*, 30(1), 47-87. doi: 10.1111/j.1745-9125.1992.tb01093.x.
- Andrews, D. & Bonta, J. (2010). *The psychology of criminal conduct* (5th edition ed.). New Providence, NJ: LexisNexis/Anderson Publishing.
- Baroff, G.S., Gunn, M. & Hayes, S. (2004). Legal issues. In W.L. Lindsay, J.L. Taylor & P. Sturmey (Ed.) *Offenders with developmental disabilities* (p. 38-65). Chicester: John Wiley & Sons.
- Beer, Y. de (2011). *De Kleine Gids – Mensen met een licht verstandelijke beperking*. Deventer: Kluwer.
- Boertjes, M.J. & Lever, M.S. (2007). *LVG en jeugdcriminaliteit*. Diemen: Expertisecentrum Jeugdzorg-Gehandicapenzorg William Schrikker.
- De Borg (z.j.). *Hoe herken ik mensen met een lichte verstandelijke beperking? Een beknopte handreiking en enkele tips voor de omgang bestemd voor medewerkers van politie & justitie, maatschappelijk werk en reclassering*. Den Dolder: De Borg.
- Brand, E.F.J.M. & Hurk, A.A. van den (2008). *10 jaargangen PIJ-ers Kenmerken en Veranderingen*. Den Haag: Ministerie van Justitie, Dienst Justitiële Inrichtingen.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2011). Aantal leerlingen op speciale scholen groeit aanhoudend. *CBS Webmagazine* (15 december 2011), geraadpleegd op 16 augustus, via: www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/onderwijs/publicaties/artikelen/archief/2011/2011-3527-wm.htm.
- Clare, I.C.H., Gudjonsson, G.H. & Harari, P.M. (1998). Understanding of the current police caution (England and Wales). *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 8(5), 323-329. doi: 10.1002/(sici)1099-1298(199809)8:5<323::aid-casp448>3.0.co;2-2.
- Cohen, A.K. (1955). *Delinquent boys: the culture of the gang*. Glencoe, ILL: Free Press.
- College Bouw Ziekenhuisvoorzieningen (CBZ) (2004). *Signaleringsrapport licht verstandelijk gehandicapte jongeren met probleemgedrag*. Utrecht: College Bouw Ziekenhuisvoorzieningen.
- Cornish, D.B. & Clarke, R.V. (Ed.) (1986). *The reasoning criminal: Rational choice perspectives on offending*. New York: Springer-Verlag.
- Day, K. (1993). Crime and mental retardation. In K. Howells & C.R. Hollin (Ed.) *Clinical approaches to the mentally disordered offender* (p. 111-144). Chichester: John Wiley & Sons.
- Dekker, M., Douma, J., Ruiter, K. de & Koot, H. (2006). Aard, ernst, comorbiditeit en beloop van gedragsproblemen en psychiatrische stoornissen bij kinderen

- en jeugdigen met een verstandelijke beperking. In R. Didden (Ed.) *In perspectief: Gedragsproblemen, psychiatrische stoornissen en lichte verstandelijke beperking* (p. 21-40). Houten: Bohn, Stafleu, Van Loghum.
- Dieleman, A. (2000). Individualisering en ambivalentie in het bestaan van jongeren. *Pedagogiek*, 20(2).
- Douma, J., Moonen, X., Noordhof, L. & Ponsioen, A. (2012). *Richtlijn Diagnostisch Onderzoek LVB; Aanbevelingen voor het ontwikkelen, aanpassen en afnemen van diagnostische instrumenten bij mensen met een licht verstandelijke beperking*. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVG.
- Douma, J.C.H., Dekker, M.C., Ruiter, K.P. de, Tick, N.T. & Koot, H.M. (2007). Antisocial and delinquent behaviors in youths with mild or borderline disabilities. *American Journal on Mental Retardation*, 112(3), 207-220. doi: 10.1352/0895-8017(2007)112[207:aadbiy]2.0.co;2.
- Expertisecentrum WSG (2007). *Tips & Ideeënwaaijer: 19 Tips voor gespreksvoering, afstemming en samenwerking met ouders en jeugdigen met een lichte verstandelijke beperking*. Diemen: William Schrikker Groep.
- Farrington, D.P. (2000). Psychosocial causes of offending. In M.G. Gelder, J.J. Lopez-Ibor & N. Andeaser (Ed.) *New Oxford Textbook of Psychiatry* (p. 2029-2036). Oxford: Oxford University Press.
- Fazel, S., Xenitidis, K. & Powell, J. (2008). The prevalence of intellectual disabilities among 12000 prisoners – A systematic review. *International Journal of Law and Psychiatry*, 31(4), 369-373. doi: 10.1016/j.ijlp.2008.06.001.
- Felson, M. (1997). The Routine Activity Approach and Situational Prevention. In L. Siegel & P. Cordella (Ed.) *Contemporary Criminological Theory*. Boston, MA: Northeastern University Press.
- Gemmert, A.A. van & Valstar, J.A.W. (2009). *Bijzondere groepen Gevangeniswezen: het vervolg. Een herhaalde meting van de bijzondere zorgplaatsen (zgn. BG-I en BGII) op specifieke kenmerken, de zorgintensiteit & beheersgevaarlijkheid en het niveau van de voorzieningen*. Den Haag: Dienst Justitiële Inrichtingen.
- Gennep, A.T.G. van (2001). Begeleiding van mensen met verstandelijke beperkingen in de nabije toekomst. *Vademecum Zorg voor Verstandelijk Gehandicapten* (Aanvulling 29, p. 1-20).
- Goderie, M. & Lünemann, K.D. (2008). *De maatregel Inrichting voor Stelselmatige Daders. Procesevaluatie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Goodwin, E.J., Gudjonsson, G.H., Morris, R., Perkins, D. & Young, S. (2012). The relationship between sociomoral reasoning and intelligence in mentally disordered offenders. *Personality and Individual Differences*, 53(8), 974-979. doi: 10.1016/j.paid.2012.07.015.
- Gottfredson, M. & Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.

- Hayes, S.C. (2002). Early intervention or early incarceration? Using a screening test for intellectual disability in the criminal justice system. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 15(2), 120-128. doi: 10.1046/j.1468-3148.2002.00113.x.
- Herrnstein, R.J. & Murray, C. (1994). *The Bell curve: Intelligence and class structure in American life*. New York: Free Press.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Hirschi, T. & Hindelang, M.J. (1977). Intelligence and Delinquency: A Revisionist Review. *American Sociological Review*, 42(4), 571-587. doi: 10.2307/2094556.
- Holland, A.J. (2004). Criminal behavior and developmental disability: an epidemiological perspective. In W.L. Lindsay, J.L. Taylor & P. Sturmey (Ed.) *Offenders with Developmental Disabilities* (p. 23-34). Chichester: John Wiley & Sons.
- Jeugdzorg Nederland (2012). *Jeugdzorg Nederland nuanceert groeicijfers onderzoek 'Kinderen in Tel 2012'*; Nieuws 15 juni 2012, opgevraagd op 1 augustus 2013, via www.jeugdzorgnederland.nl/nieuws/nieuws/jeugdzorg-nederland-nuanceert-groeicijfers-onderzoek-jeugd-in-tel-2012-/.
- Jones, J. (2007). Persons with intellectual disabilities in the criminal justice system – Review of issues. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 51(6), 723-733. doi: 10.1177/0306624x07299343.
- Jong & Lastig?! (2012). *De professionele steunstructuur als katalysator; Maatschappelijke participatie van jongeren met een licht verstandelijke beperking*. Sittard/Eersel/Waalwijk: Koraal Groep/Lunet zorg/Prisma, opgevraagd op 1 september 2013, via www.jongenlastig.nl/dotAsset/49862ad4-0004-451d-bd0d-25c444f298e5.pdf.
- Kaal, H.L. (2010). *Beperkt en gevangen? De haalbaarheid van prevalentieonderzoek naar verstandelijke beperking in detentie* (Cahier 2010-11). Den Haag: WODC.
- Kaal, H.L., Negenman, A.M., Roeleveld, E. & Embregts, P.J.C.M. (2011). *De problematiek van gedetineerden met een lichte verstandelijke beperking in het gevangeniswezen*. Tilburg: Prismaprint.
- Kaal, H., Nijman, H. & Moonen, X. (2013). *SCIL; Screener voor intelligentie en licht verstandelijke beperking; Handleiding*. Amsterdam: Hogrefe Uitgevers.
- Kaal, H. & Overvest, N. (2012). FPT en licht verstandelijke beperking. In J. van Vliet, A. Andreas, B. Keuning & W. Zandbergen (Ed.) *Verbinden in de keten; Forensisch psychiatrisch toezicht bekeken* (p. 99-110). Amsterdam: SWP.
- Kandel, E., Mednick, S.A., Kirkegaard-Sorensen, L., Hutchings, B., Knop, J., Rosenberg, R. & Schulsinger, F. (1988). IQ as a protective factor for subjects at high risk for antisocial behaviour. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56(2), 224-226.
- Katz, J. (1988). *Seductions of crime*. New York: Basic Books.
- Koeter, M.W.J. & Bakker, M. (2007). *Effectevaluatie van de strafrechtelijke Opvang Verslaafden (SOV)*. Onderzoek en Beleid. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

- Koolhof, R., Loeber, R. & Collot d'Escury, A. (2007). Eerst tot tien tellen! Of is dat voor LVG-jongeren niet genoeg? Is de LVG-jongere extra kwetsbaar om delinquent gedrag te ontwikkelen?. *Onderzoek en praktijk*, 5(1), 15-19.
- Korf, D.J., Benschop, A., Blom, T. & Steen, M. (2012). *Minder ernstig – Vaker gestraft. Een onderzoek naar de aard en kwalificatie van jeugdcriminaliteit*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Kraijer, D.W. & Plas, J. (2006). *Handboek psychodiagnostiek en beperkte begaafdheid*. Lisse: Harcourt Assessment.
- Laan, A.M. van der & Blom, M. (2011). *Jeugdcriminaliteit in de periode 1996-2010: Ontwikkelingen in zelfgerapporteerde daders, door de politie aangehouden verdachten en strafrechtelijke daders op basis van de Monitor Jeugdcriminaliteit 2010*. Den Haag: WODC.
- Langdon, P.E., Clare, I.C.H. & Murphy, G.H. (2010). Developing an understanding of the literature relating to the moral development of people with intellectual disabilities. *Developmental Review*, 30(3), 273-293. doi: 10.1016/j.dr.2010.01.001.
- Levine, S.Z. (2011). Elaboration on the association between IQ and parental SES with subsequent crime. *Personality and Individual Differences*, 50(8), 1233-1237. doi: 10.1016/j.paid.2011.02.016.
- Lindsay, W.R., Law, J. & Macleod, F. (2002). Intellectual disabilities and crime: Issues in assessment, intervention and management. In A. Needs & G. Towl (Ed.) *Applying Psychology to Forensic Practice*. Oxford: British Psychological Society Books/Blackwell Publishing.
- Loucks, N. (2007). *Offenders and learning disabilities: Review of prevalence and associated needs*. London: Prison Reform Trust.
- LVC3 (2009). *Groei aantal leerlingen cluster 3 vlakt verder af*. Opgevraagd op 1 augustus 2013, via <http://lvc3.speciaalonderwijs.nu/archief.php?id=133>.
- Marle, H. van (2004). Hulpverlening of justitie: keuzes in de zorg voor verstandelijk gehandicapten. In R. Geus & L. Roelvink (red.) *Verstandelijk gehandicapten in aanraking met politie en justitie. Verslag van een congres over praktijkervaringen, onderzoek en beleid betreffende strafbare feiten begaan door mensen met een verstandelijke handicap*. Utrecht/Borne: NIZW/Avelijn.
- Mason, J. & Murphy, G. (2002). People with an intellectual disability in the criminal justice system: Developing an assessment tool for measuring prevalence. *British Journal of Clinical Psychology*, 41, 315-320. doi: 10.1348/014466502760379163.
- McBrien, J. (2003). The Intellectually Disabled Offender: Methodological Problems in Identification. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 16(2), 95-105. doi: 10.1046/j.1468-3148.2003.00153.x
- McGloin, J.M. & Pratt, T.C. (2003). Cognitive ability and delinquent behavior among inner-city youth: A life-course analysis of main, mediating and interaction

- effects. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47(3), 253-271.
- McGloin, J.M., Pratt, T.C. & Maahs, J. (2004). Rethinking the IQ-delinquency relationship: A longitudinal analysis of multiple theoretical models. *Justice Quarterly*, 21(3), 603-635. doi: 10.1080/07418820400095921.
- McKenzie, K., Michie, A., Murray, A. & Hales, C. (2012). Screening for offenders with an intellectual disability: The validity of the Learning Disability Screening Questionnaire. *Research in Developmental Disabilities*, 33(3), 791-795. doi: 10.1016/j.ridd.2011.12.006.
- Moffitt, T.E. (1990). The neuropsychology of juvenile delinquency: A critical review. In M. Tonry & N. Morris (Ed.) *Crime and justice: An annual review of research*, vol. 12 (p. 99-169). Chicago: University of Chicago Press.
- Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial-behavior – a developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100(4), 674-701. doi: 10.1037/0033-295x.100.4.674.
- Moffitt, T.E., Gabrielli, W.F., Mednick, S.A. & Schulsinger, F. (1981). Socioeconomic-status, IQ, and delinquency. *Journal of Abnormal Psychology*, 90(2), 152-156. doi: 10.1037//0021-843x.90.2.152.
- Moffitt, T.E. & Silva, P.A. (1988). IQ and delinquency: A direct test of the differential detection hypothesis. *Journal of Abnormal Psychology*, 97(3), 330-333.
- Moonen, X. & Verstegen, D. (2006). LVG-jeugd met ernstige gedragsproblematiek in de verbinding van praktijk en wetgeving. *Onderzoek en Praktijk*, 4(1), 23-28.
- Moonen, X., Wit, M. de & Hoogeveen, M. (2011). Mensen met een licht verstandelijke beperking in aanraking met politie en justitie. *PROCES*, 90(5), 235-250.
- Murphy, G. & Clare, I.C.H. (1998). People with learning disabilities as offenders or alleged offenders in the UK criminal justice system. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 91(4), 178-182.
- Nederlands Jeugd Instituut (NJI) (z.j.). *Erkende interventies*. Opgevraagd op 1 september 2013, via www.nji.nl/eCache/DEF/1/31/315.html.
- Nederlandse Zorgautoriteit (NZa) (2013). *Geestelijke gezondheidszorg: Weergave van de markt 2008-2012. Marktscan en beleidsbrief*. Utrecht: Nederlandse Zorgautoriteit.
- Nieuwenhuijzen, M. van, Orobio de Castro, B. & Matthys, W. (2006). *LVG jeugdigen: Specifieke problematiek en behandeling*. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVG.
- Orobio de Castro, B., Embregts, P., Nieuwenhuijzen, M. van & Stolker, J.J. (2008). Samen op zoek naar effectieve behandeling van gedragsproblemen bij cliënten met een lichte verstandelijke beperking. *Onderzoek en Praktijk*, 6(1), 6-12.
- Piquero, A.R. & White, N.A. (2003). On the relationship between cognitive abilities and life-course-persistent offending among a sample of African Americans: A longitudinal test of Moffitt's hypothesis. *Journal of Criminal Justice*, 31(5), 399-409. doi: 10.1016/s0047-2352(03)00046-1.

- Pligt, J. van der, Harreveld, F. van & Koomen, W. (2007). *Bestrafen, belonen en beïnvloeden: Een gedragswetenschappelijk perspectief op handhaving*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Poort, R., Bosker, J. & Agema, M. (2011). De reclassering en licht verstandelijk beperkte cliënten. *PROCES*, 90(5), 262-273.
- Pratt, T.C. & Cullen, F.T. (2000). The empirical status of Gottfredson and Hirschi's general theory of crime: A meta-analysis. *Criminology*, 38(3), 931-964. doi: 10.1111/j.1745-9125.2000.tb00911.x.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) (2011a). *Het jeugdstrafproces: toekomstbestendig!*. Den Haag: Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) (2011b). *Zorg voor ingesloten licht verstandelijk beperkte jongeren*. Den Haag: Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) (2012). *Wetsvoorstel adolescentenstrafrecht; Een gemiste kans*. Den Haag: Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) (2013). *Advies gedetineerden met een verstandelijke beperking*. Den Haag: Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming.
- Ras, M., Woittiez, I., Kempen, H. van & Sadiraj, K. (2010). *Steeds meer verstandelijk gehandicapten? Ontwikkelingen in vraag en gebruik van zorg voor verstandelijk gehandicapten 1998-2008*. Den Haag: SCP.
- Rijksoverheid.nl (2011). *Cijfers zorgleerlingen*. Nieuwsbericht 10 mei 2011, opgevraagd op 1 augustus 2013, via www.rijksoverheid.nl/nieuws/2011/05/10/cijfers-zorgleerlingen.html.
- Schalock, R.L., Borthwick-Duffy, S.A., Bradley, V.J., Buntinx, W.H.E., Coulter, D.L., Craig, E.M. & et al. (2010). *Intellectual disability: Definition, classification, and systems of supports* (11de editie). Washington DC: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.
- Snell, M.E., Luckasson, R., Borthwick-Duffy, S., Bradley, V., Buntinx, W.H.E., Coulter, D.L., Yeager, M.H. (2009). Characteristics and Needs of People With Intellectual Disability Who Have Higher IQs. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 47(3), 220-233. doi: 10.1352/1934-9556-47.3.220.
- Stoll, J., Bruinsma, W. & Konijn, C. (2004). *Nieuwe cliënten voor bureau jeugdzorg? Jeugdigen met meervoudige problemen waaronder een lichte verstandelijke beperking en instrumenten voor herkenning en signalering*. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.
- Sutherland, E.H. & Cressey, D.R. (1939). *Principles of criminology* (3de editie). Chicago: Lippincott.

- Talbot, J. (2008). *Prisoners' voices: Experiences of the criminal justice system by prisoners with learning disabilities and difficulties*. London: Prison Reform Trust.
- Task Force Licht Verstandelijk Beperkten (TF LVB) (z.j., a). *Diagnostiek*. Opgevraagd op 24 augustus 2013, via www.efp.nl/web/images/uploads/Tekstversie_TF_LVB_Vvrd_Inleiding_H1_2_4_5.pdf.
- Task Force Licht Verstandelijk Beperkten (TF LVB) (z.j., b). *Risicotaxatie*. Opgevraagd op 24 augustus 2013, via www.efp.nl/web/images/uploads/TF_LVB_RT_Laatste_Versie_7-2-13.pdf.
- Trouw (2011). Bijna helft criminele jeugd zwakbegaafd. *Trouw*, 10 november 2011, p. 9.
- Tymchuk, A.J., Lakin, K.C. & Luckasson, R. (Ed.) (2001). *The forgotten generation: The status and challenges of adults with mild cognitive limitations in American society*. Baltimore: Paul H. Brookes.
- Vance, J.E., Bowen, N.K., Fernandez, G. & Thompson, S. (2002). Risk and protective factors as predictors of outcome in adolescents with psychiatric disorder and aggression. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 41(1), 36-43. doi: 10.1097/00004583-200201000-00009.
- Verstegen, D. & Moonen, X. (2010). Van Debilitas Mentis naar Licht Verstandelijke Beperking. *Onderzoek & Praktijk*, 8(2), 8-16.
- Vogelvang, B.; Adviesbureau Van Montfoort (2005). *De jongere aanspreken; handboek methode jeugdreclassering*. Utrecht: MO Groep.
- Vries, T. de (2011). Tuigtoeren voor zware jongens; Ergste jeugdcriminelen straks in Bijlmerbajes, *De Telegraaf*, 9 november 2011, p. 11.
- Vugts, P. (2011). Top-600 criminelen vaak zwakbegaafd, *Het Parool*, 9 november 2011, p. 1.
- Ward, D.A. & Tittle, C.R. (1994). IQ and Delinquency – a Test of 2 Competing Explanations. *Journal of Quantitative Criminology*, 10(3), 189-212. doi: 10.1007/bf02221210.
- Wit, M. de, Moonen, X. & Douma, J. (2011). *Richtlijn Effectieve Interventies LVB; Aanbevelingen voor het ontwikkelen, aanpassen en uitvoeren van gedragsveranderende interventies voor jeugdigen met een licht verstandelijke beperking*. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVG.
- Woittiez, I., Ras, M. & Oudijk, D. (2012). *IQ met beperkingen. De mate van verstandelijke handicap van zorgvragers in kaart gebracht*. Den Haag: SCP.
- Wright, J.P. & Beaver, K.M. (2005). Do parents matter in creating self-control in their children? A genetically informed test of Gottfredson and Hirschi's theory, of low self-control. *Criminology*, 43(4), 1169-1202. doi: 10.1111/j.1745-9125.2005.00036.x
- Yun, I. & Lee, J. (2013). IQ and Delinquency: The Differential Detection Hypothesis Revisited. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 11(3), 196-211. doi: 10.1177/1541204012463410.

Een grote groep jongeren met een licht verstandelijke beperking (LVB) vormt een bron van zorg in de strafrechtsketen. Het besef groeit dat deze groep in veel gevallen onzichtbaar is. Niettemin zien velen er het belang van in dat rekening wordt gehouden met hun specifieke kenmerken en beperkingen, want waar dit niet gebeurt, leidt dit regelmatig tot leed bij de jongeren en tot een geringe of zelfs averechtse effectiviteit van de maatregelen die bedoeld zijn om het delinquente gedrag te beteugelen.

In *Ongewoon moeilijk* brengt de auteur de beschikbare kennis over deze groep jongeren bijeen. Zij laat zien dat het hier gaat om een arsenaal aan problemen. Wanneer dit onvoldoende wordt onderkend leidt dit niet alleen tot een verhoogde kans op crimineel gedrag, maar bepaalt dit in belangrijke mate het leven van deze jongeren. Daarom dienen voor een effectieve aanpak van het delinquent gedrag de diverse problemen in hun samenhang te worden bekeken, zal rekening moeten worden gehouden met de beperkingen van de jongere en is langdurige begeleiding noodzakelijk. Herkenning van de verstandelijke beperking is hierbij een noodzakelijke eerste stap. Juist nu de aanpak van deze jongeren aan grote veranderingen onderhevig is (e.g. WMO, adolescentenstrafrecht) is het belangrijk dat de beschikbare kennis wordt gebundeld. Dit boek kan daartoe een belangrijke aanzet zijn.

Ongewoon moeilijk is geschreven voor beleidsmakers op het gebied van justitie en zorg, bij zowel gemeenten als ministeries die zich voor belangrijke keuzes gesteld zien, voor professionals die werkzaam zijn in de strafrechtsketen, voor docenten op het gebied van zorg en recht (sociaal pedagogische hulpverlening, maatschappelijk werk en dienstverlening, sociaal juridische dienstverlening, psychologie, criminologie, rechten) en voor studenten die zich op hun toekomstige werk willen voorbereiden.

Het boek bevat de uitgebreide versie van de rede die door dr. H.L. Kaal (1972) op 7 november 2013 werd uitgesproken bij de aanvaarding van het lectoraat 'Licht verstandelijke beperking en jeugdcriminaliteit', een lectoraat dat werd ingesteld door de Hogeschool Leiden en het Expertisecentrum William Schrikker.

Expertisecentrum William Schrikker

ISBN 978-94-6236-036-5

9 789462 360365 >

BOOM | **LEMMA**
UITGEVERS